

GLOBALIS TRENDFIGYELŐ

2007. január

Készítette a Növekedéskutató Intézet munkacsoportja

Szerkesztés és „Lapszél”:

Matolcsy György

TARTALOM

GLOBÁLIS TRENDFIGYELŐ	1
<i>Globális trendek.....</i>	<i>2</i>
Történelmi ugrás	2
Már Ázsia is vásárol, nem csak Amerika.....	4
Külföldi tőke: gondoljuk csak újra!	6
Új populizmus, most Amerikában?.....	8
Az USA két gazdasága	9
Egy okos javaslat: a munkanélküliség biztosítás	10
Nemzetállami mozaik	12
Kína bűvös statisztikái	14
Kínai szafari.....	16
A nemzetek gazdagsága.....	18
<i>Helyünk a világban: magyar rangsorok</i>	<i>20</i>
<i>EU-trendek.....</i>	<i>28</i>
A nagy európai utazás.....	28
Keleti tigrisek: bajok és bajok.....	29
Talányos itáliai kísérlet.....	33
Mediterrán vetélytársak	36
Brüsszeli Megállapodás	39
Európai szegények és gazdagok.....	40
<i>Közgazdaság: elmélet és gyakorlat.....</i>	<i>43</i>
Phillips görbe: lent és fent	43
Otthoni igazságok	47
Árváltozások: milyen gyakran, mennyit, hogyan?.....	51
Minimálbér: más, mint gondolták.....	53
<i>Műhely.....</i>	<i>56</i>
Csata az agyakért	56
<i>Források</i>	<i>60</i>

GLOBALIS TRENDFIGYELŐ

Motto: *Gondolkodjunk magyar fejjel globálisan, és cselekedjünk magyar szívvvel itthon és a nagyvilágban!*

Új szellemi vállalkozást bocsátunk közre: a globális gazdasági folyamatok trendelemzését.

Miért? Két jó okunk is van rá.

Először is: egyszerűen szükségünk van arra, nekünk magyaroknak, hogy kiigazodjunk a világban. Nyitottnak hisszük a magyar világot, de valójában zártabb, mint gondoljuk. Tetemes és lényeges tudás, adat, tény és információ marad ki a magyar cégek, kormányok, vállalkozók és munkavállalók gondolkodásából. Azt hisszük, hogy közhely, már nem is igaz: de igen, a tudás még inkább, sőt egyre inkább hatalom. A tudás erő, a tudás erőssé tesz, tapasztalttá, felkészít arra, hogy a globális, európai és magyar kérdésekre jó válaszokat adjunk.

De mi a másik ok?

Ez is egyszerű. A globális gazdaság megoldotta, hogy szervezeten kapjon friss és fontos tudást. Kitűnő gazdasági lapokat szerkesztenek, amelyek gyűjtik, elemzik és publikálják a globális gazdaság működését leíró tényeket: a globális tudást. Ezek közül is kiemelkedik a brit „The Economist”, amely a globális gazdaság valószínűleg legjobb és legnagyobb befolyással rendelkező üzleti lapja. A másik ok tehát egyszerűen az, hogy van olyan okos és bő forrás, amelyből mi magyarok meríthetünk.

Miért fűzünk a lap elemzéseire sajátosan magyar nézőpontból „Lapszél” megjegyzéseket? Mert van sajátosan magyar nézőpont, ahogy volt, kellene lenni, és lesz is újból magyar gazdasági modell. Kevésbé vitatni, sokszor inkább magyar szempontból megérteni – ez a „Lapszél” feladata.

A közölt hírek és elemzések döntően a The Economist című lapban jelentek meg, a statisztikai adatbázis a globális elemző műhelyek tanulmányaira, számításaira és felméréseire alapozódnak.

Tisztelt Olvasó,

Jó olvasást és gondolkodást!

Globális trendek

A globális tér történéseit elemző trendek következnek. Lapszálon a pénzpiacok és befektetők véleményét tükröző kitűnő cikkekre adott saját, sajátos és magyar különvélemény.

Történelmi ugrás

Jó hír: változik a világgazdaság erőegyensúlya. A közgazdászok hajlamosak túlértékelni a számokat, a politikusok meg alábecsülni. A hidegháború idején a nyugati stratégiák túl nagy figyelmet szenteltek a szovjet katonai erőnek és kevésbé vették észre a gazdaság gyengeségeit. A gazdaság nem irányítja a történelmet, de mintha hátulról nyomná előre.

Ma drámai dolgok történnek a számokkal. A feltörekvő gazdaságok már a globális gazdaság termelésének felét adják, vásárlóerőben mérve. Hivatalos árfolyamon számolva a GDP-t, „csak” 30 % a fejlődő-feltörekvő országok csoportjának világgazdasági részaránya. 2006-ban a globális gazdaság teljes növekedésének felét már a feltörekvők adták. A gazdasági hatalom a fejlett országoktól – Észak-Amerika, Nyugat-Európa, Japán és Ausztrália – a feltörekvő

országok felé áramlik, különösen Ázsia felé. A fejlődő országok a világ teljes energiafogyasztásának felét nyelik le, és már a valutataralékok többsége a kezükben van. 1970-ben a globális export ötödét adták, 2006-ban már 43 %-át.

Afrika még lemarad, de a növekedés meglehetősen egyenletesen terül szét: Brazília, Oroszország, India és Kína csupán a feltörekvő világ termelésének 2/5-ét adják. Ez természetesen feszültségeket kelt. Kína felemelkedése közelebb hozta Japánt és Indiát az Egyesült Államokhoz, míg Dél-Koreát távolította az USA-tól.

Újból itt a régi vita: ki az új hatalom? A sikertörténetek mögött gyengeségek is meghúzódhatnak. Kína népessége öregszik, az indiai iskolák korhadtak, és nem csak az épület. Sokan mondják, hogy a feltörekvő világ nem képes tartani a gazdagoknál háromszor gyorsabb

növekedési ütemét. Lehetséges, hogy kicsit tovább tart majd, mint 2040, hogy a világ 10 legnagyobb gazdasága között találjuk Brazíliát, Oroszországot, Mexikót, Indiát és Kínát. Arról van szó, hogy mikor történik meg a dolog, már nem arról, hogy megtörténik-e egyáltalán. Sőt, a dolgok még gyorsulnak is: még a legoptimistábbak is alábecsülték Ázsia képességét, hogy kigyógyuljon az 1997-es pénzügyi válságból.

Ám ez a történelmi váltás nem különleges, megtörtént már. Sőt, a történelem azt mutatja, hogy ez csupán a korábbi történelmi rend helyreállítása. Az 1800-as évek közepéig Kína és India voltak az akkori világ legnagyobb gazdaságai, majd a technológiai forradalom és a szabadság szelleme lehetővé tették a Nyugat ugrását. Nem kell félni ettől, a globalizáció nem egy nullaösszegű játék: a mexikóiak, koreaiak, lengyelek és magyarok nem az amerikaiak rovására gazdagodnak, sőt nem az amerikaiak, japánok és németek rovására gazdagodnak. A fejlődő világ országai már az USA, Japán és az euró-zóna exportjának felét

fogyasztják el, és ahogy gazdagodnak, még többet vesznek majd.

A világ 2000 óta az ismert történelem leggyorsabb növekedési ütemét hozó évtizedében száguld előre. Az egy főre eső növekedés évi 3,2 %-os üteme jóval nagyobb, mint a globalizáció legutóbbi nagy szakaszában, amelynek az első világháború vetett véget.

A feltörekvő világ gyors növekedése segítette a gazdag országokat az alacsony infláció és kamatok terén, sőt lehetővé tették a tőzsdék, ingatlanpiacok és más vagyonelemek szárnyalását. A fejlődő világ nélkül az amerikai folyó fizetési mérleg óriási hiányát sem lehetne finanszírozni.

A globalizáció minden áldása mellett is azonban előbb utóbb be kell látni: a nyugati világban is lesznek áldozatok. Másfél milliárd emberrel nőtt a világ munkaereje, ezért felértékelődött a tőke, amely busásan megjutalmazta a gazdag Nyugatot, de Németországban, Japánban és az Egyesült Államokban az átlagos reálbérek alig növekedtek. Ez persze nem ok a bezárkózásra, kivéve, ha valaki azt szeretné, hogy mindenki szegényebb legyen.

A másik kihívás politikai: Ha fordul a világban a gazdasági hatalom, a politikai hatalom is változik? Idővel, talán. De a gazdasági hatalom nem azonos a politikaival. A legtöbb fejlődő ország katonai törpe. Kína egyetlen repülőgép-

hordozó anyahajóval sem rendelkezik és teljes katonai költségvetése kisebb, mint az amerikai költségvetés éves növekménye. A siker problémákat is hoz, de ez a világ jobb, mint amelyben az emberek 80 %-a számára nem javul az élet.

Lapszél: egyetértünk, igaz. A világtörténelem legnagyobb forradalma zajlik ma Kína, India és általában Ázsia gazdasági ugrásával. De mi lesz a természeti kincsekkel, lesz-e elég nyersanyag, energia, tiszta környezet, víz, levegő az ugráshoz? A mai szerkezetben és technológiákkal nem lesz. A globális gazdaságnak át kell térnie egy Föld-barát, környezetet nem terhelő, sőt a természetet gyógyító működésre. Ez a 21. század igazi globális kihívása.

Már Ázsia is vásárol, nem csak Amerika

Az amerikai gazdaság lassulását ellensúlyozza majd az ázsiai fogyasztók lelkes vásárlása. Mostanáig az amerikai fogyasztók tartották fenn a világgazdaság növekedését. Az ázsiaiak óvatosan költöttek, inkább megtakarítottak, az európaiak sötéten látták a jövőt, ezért szintén megtakarítottak, így eddig az amerikaiak vették vállukra a világgazdaság bővülését.

Az amerikai fogyasztó azonban a következő években szembetalálja magát az ingatlanpiac fordulatával: vége a fellendülésnek. Bajban van az USA lakáspiaca: esik az ingatlanok forgalma, csökken a lakásépítés, sőt a lakásárak is megkezdték süllyedésüket. Mosta-

nában már nem igaz, hogy az amerikai fogyasztó a világgazdaság motorja.

2000-2005 között a globális kereslet növekedése mögött már Ázsia és nem Amerika áll, márpedig az 1970-es évek eleje óta ez volt a világgazdaság legjobb öt éve. Ez nem csupán azért van, mert az ázsiaiak sokat termelnek, hanem azért is, mert sokat fogyasztanak. Ázsia ma a világ leggyorsabban növekvő fogyasztói piaca. 2007-ben az ázsiai háztartások lelkes fogyasztása mellett az amerikaiak 3 %-os fogyasztás bővülése akár fősvénységnek is tűnhet. Ázsia fogyasztási piaca vásárlóerőben mérve már nagyobb, mint az USA

piaca, mert a szolgáltatások lényegesen olcsóbbak a szegényebb gazdaságokban, így az ázsiaiak többet költhetnek fogyasztási cikkekre. 2020-ra a jelenlegi trendek folytatódása esetén vásárlóerőben számolva Kína fogyasztási piaca átveszi Amerikától az elsőséget.

Persze van még mit fejlődni. Ázsiában a háztartási fogyasztás csupán a GDP 55 %-a, Amerikában 71 %-a. Amerika lassulása azt is jelenti, hogy az amerikai fogyasztók kevesebbet vásárolnak majd a világ többi részétől.

Ezeknek az éveknek a legnagyobb kérdése az, hogy az Amerikán kívüli világgazdaság jóléte, növekedése mennyire függ az amerikai exporttól? A válasz: kevésbé, mint általában gondolják. Kína, India és Japán növekedését elsősorban a belföldi kereslet bővülése táplálta, már nem az amerikai export. Kína Amerikával szemben nagy fizetési mérleg többletet ért el, és az USA exportja a 2006-os kínai növekedést 2 %-kal emelte meg. E nélkül is azonban 8,5 %-kal növekedett volna. Amerika már nem a világ legnagyobb importőre, a világ teljes

importjában részesedése az elmúlt öt évben 21%-ról 16%-ra csökkent. Bizony, máshol is fogyasztanak.

Amerika kevesebbet importál, Ázsia növekedése lassul, de kevésbé, mint általában hiszik. Az ázsiai kereslet pezsgése kedvez Európának, mert az európai exportőrök sokkal jobban függenek már Ázsiától, és sokkal kevésbé Amerikától, mint korábban. 2006-ban a teljes európai export Ázsiába 244 milliárd euró volt, 44 milliárd euróval nagyobb, mint 2001-ben. Amerikába 2006-ban az európaiak 185 milliárd euró értékű árut exportáltak, ami csak egy kicsivel több, mint 4 évvel ezelőtt.

Az európai kereslet jót tesz a világgazdaságnak. Európa gazdasági újjáéledése tisztán exportfüggő. Az euró-zóna gazdaságainak jelenlegi növekedése döntően a hazai kereslet bővüléséből származik: mind a cégek, mind a háztartások többet fogyasztanak. 2006. III. negyedévének GDP számai azt mutatják, hogy az euró-zóna már gyorsabban növekszik, mint Amerika, miközben jelentősek a kihasználatlan termelési kapacitások: a következő években a jelenlegi növekedés megmaradhat, sőt

gyorsulhat. Ráadásul az európai fogyasztók egyáltalában nem vásároltak sokat az elmúlt években, nem úgy, mint az amerikaiak, most feladhatják kuporiságukat és bővíthetik fogyasztásukat. Az euró-zóna gazdaságaiban élénkülő fogyasztás jót tesz majd a globális növekedésnek a következő néhány évben.

Ázsia felemelkedése igen jót tesz a világgazdaságnak, mert mérsékli a globális gazdaság függését Amerikától. Korábban, ha az amerikai gazdaságban esett a növekedés, a világban zuhant: tehát, ha Amerika tüsszentett, a globális gazdaság megfázott, sőt tüdőgyulladásba zuhant. Ez már nem áll.

Lapszél: igen, nagyot fordul a világ. Mintha a 17. század első évtizedeinek nagy barokk kora ismétlődne: minden nagyobb lesz, gyorsabb, több és több fajta. Mindenki többet fogyaszt mindenből, ezért mindenki többet fektet be, mindenbe. Ez globális trend: nem érdemes tehát Magyarországot és magunkat ostromozni, hogy a magyarok egyre jobban akarnak élni, többet vásárolnak, hitelt vesznek fel. Ez jó a gazdaságnak. Ami jó az embereknek, a családoknak, az üzleti élet egészének, az egyben jó a gazdaságnak, sőt a költségvetésnek is. Sutba kellene vágni a komor megszorító programokat, mert a világ és a kor nem ilyen. Ideje lenne feladni a megszorítások mögötti gondolkodást: nem vagyunk bűnös nemzet, nem bűnös, aki fogyaszt, jó, ha jobban akarunk élni. Az államra azonban valóban ráfér a fogyókúra: de ezt a bürokráciánál és az adórendszerénél kellene elkezdni.

Külföldi tőke: gondoljuk csak újra!

Ha nem öl meg, a pénzügyi globalizáció megerősít. Frederic Mishkin új könyve szerint a világgazdaság új nagy globalizációja pénzügyi természetű lesz: a globális tőke részvényekbe, kötvényekbe és bankokba áramlik. Mishkin a FED új kormányzója, illik komolyan venni, de előrejelzése nem új. Kitűnő közgazdászok 2003-ban még azt mutatták ki, hogy egyáltalában nem bizonyítható a pénzügyi

globalizáció növekedésgyorsító hatása. Az IMF 2006-os éves kutatási konferenciáján azonban ugyanezek a szerzők már változtattak véleményükön. Most már azt mondják, hogy a következő globalizáció pénzügyi lesz és sok jót várnak tőle. A pénzügyi globalizáció első pillanatra jó a fejlődő országoknak: a gazdagoktól a szegényekhez áramlik a tőke, növeli a beruházásokat, gyorsítja a

növekedést és mindenkinek jó. Most azonban azt mondják, hogy nem ez számít, hanem a közvetett hatások. A pénzügyi globalizáció hatására javul a pénzügyi rendszer, jobban vezetik a vállalatokat és az adott gazdaságban jobb lesz a monetáris és fiskális politika.

A gazdagoktól a szegényebb országok felé áramló tőke tehát nem ezért jó, mert több lesz a beruházás: ezért mert minőségi változásokat hoz. A feltörekvő gazdaságokban fejlődnek a tőzsdék és csökken a tőkéhez való hozzájutás költsége. Jobb lesz a bankrendszer, nő a pénzpiacokon a verseny, ennek következtében is javul a vállalatok helyzete. A tőkeáramlás az adott ország makrogazdasági számait is előbb-utóbb javítja, mert jutalmazza a jókat és bünteti a rosszakat. A globális piac felé nyitott gazdaságban kisebb az infláció, de arra már nincs bizonyíték, hogy a költségvetési hiány is kisebb.

2003-ban még azért nem találtak összefüggést a tőkeáramlás

és a gazdasági növekedés között, mert a közvetett hatásokat, tehát a minőségi és nem a mennyiségi hatásokat nem vehették figyelembe. De: légy van a levesben. Ha léteznek közvetett jótékony hatások, akkor a fordítottja is igaz lehet: a külföldi tőke beáramlása egy országba kedvezőtlen gazdaságpolitikai és kormányzati hatásokkal is járhat. A külföldi tőkeáramlás csak ott hoz jót, ahol a fejlődő ország már átlépett bizonyos határokat: már rendbe hozta költségvetését, stabil az árfolyam politika, a bankok irányítása már kifinomult eszközöket alkalmaz, és a cégeket is jobban vezetik. Ahol ez nem áll, ott a pénzügyi globalizáció hajlamos a „csínytevésre”: sok bajt okozhat. Mishkin érvelése szerint a globalizáció ösztönzi a reformokat. Érdekes módon ez gyakran igaz az áruk kereskedelmében, de nem igaz a vagyontárgyak kereskedelmében.

Lapszél: a globalizációs vita újabb fejezete, új fronton, új érvekkel. Különvéleményünk szerint továbbra sincs egyetlen üdvözítő recept a gazdasági sikerre. Sok út van, sok felzárkózási modell lehet sikeres. Fordítva is igaz: a ma biztosnak hitt globális modell is zsákutcának bizonyulhat. Íme, ma már a liberális közgazdászok is azt mondják, hogy csak ott jó a szabad

tőkeáramlás, ahol a nemzetgazdaság arra már felkészült. Jó a külföldi tőke, ha a nemzeti gazdaságpolitika okosan használja, de rossz, ha átgondolt jövőkép és szabályozás nélkül működhet. Magyarország számára a gazdasági siker azon múlik, megtalálja-e a globális és a helyi gazdaság okos együttműködésének kulcsát. Nem vagy/vagy világban élünk, hanem az és/is világában: a hazai kisvállalkozások, a hazai nagytőke és a globális tőke egyaránt jó, ha jól élünk velük. Ezt is, azt is: de okosan. Ez lenne az egyszer 2000 körül már megtalált magyar modell titka: találjunk vissza hozzá.

Új populizmus, most Amerikában?

Az amerikai Demokrata Pártban erősödik a gazdasági populizmus?

Az amerikai szavazók jelentős része elégedetlen: a reálbérek stagnálnak, az egészségügyi költségek emelkednek és félnek, hogy a globalizáció munkahelyeiket Kínába röpíti át. A legutóbbi amerikai választások olyan demokratákat küldtek a kongresszusba, akik félnek a szabad kereskedelemtől és az erős nagyvállalatoktól. Tényleg erősödik a populizmus a Demokrata Pártban?

Az új demokrata törvényhozók határozottan és erősebben piacvédők, mint akik helyére léptek: választóik is ezt várják el tőlük. Felmérések bizonyítják, hogy korábbi republikánus szavazók azért szavaztak demokrata törvényhozókra, mert a Republikánus Párt kiáll a szabad kereskedelem mellett: a szavazók 70 %-a azt várja a kormánytól, hogy megvédje

a munkahelyeket, továbbá, hogy biztosítsa az igazságos kereskedelmet ahelyett, hogy a szabad kereskedelmet segítené elő.

A kereskedelmi piacvédelmen túl azonban az amerikaiak nem tűnnek a populista politika híveinek. Felmérések szerint az amerikai szavazók a korlátok közé szorított kormányzatban hisznek, az alacsony adókban, szemben egy olyan kormányzattal, amely „nem csupán kevesek, hanem sokak jólétét segíti elő”.

A demokraták által végzett felmérések szerint az amerikai szavazók nem támogatják a költségvetési újraelosztást az egyenlőtlenségek mérséklésére. Sőt, a szegény amerikaiak nagy többségben olyan kormányzati politikát támogatnak, amely a gazdasági növekedést erősíti, a gazdagság újraelosztása helyett. A demokrata szavazók tehát nem akarnak

osztályharcot, miközben a szabad kereskedelmet sem szeretik. Baloldali demokraták már jó ideje ütötték-verték a kereskedelmet és

az üzletet, míg a Clintonhoz húzó centristák mindkettőt szerették. A Demokrata Párt populizmusa nem általános a demokraták körében.

Lapszél: hatás-ellenhatás, erősödő szabad kereskedelem, erősebb vágy a piacvédelemre. Szükség lenne-e ma a magyar gazdaságban piacvédelemre? Igen, a minőség és nem a mennyiség felől. Az 1990-es évek elején igaza volt a liberális magyar közgazdászoknak abban, hogy érdemes megnyitni a magyar belső piacot a globális termékek versenye előtt, de nem volt igaza abban, hogy nem kell védeni a piacot. Amikor a privatizáció tisztán csak a belföldi piac megszerzését célozta, és nem a verseny erősítését, akkor már vigyázni kellett volna. Még fontosabb, hogy a liberalizáció akkor jó, ha a belföldi szereplők is esélyt kapnak az azonos erejű versenyre nem csupán a globális piacokon, hanem belföldön is. Ehhez azonban az adózásban, a tőkeellátottságban, a hitelfelvételben, az oktatásban és szakképzésben, valamint a gazdaság más területein azonos képességekkel és eszközökkel kell felruházni őket, mint globális versenytársaikat. A liberális szabad kereskedelem az erőseknek kedvez, ezt a gyengéknél a verseny esélyét megteremtő gazdaságpolitikával kell, kellene, kellett volna kiegyenlíteni. Még nem késő: a sürgető gazdaságpolitikai fordulatnak ez a lényege, a gyengék megerősítése, a verseny megerősítése, a versenyben való esélyegyenlőség megteremtése a belföldi szereplők számára.

Az USA két gazdasága

Az amerikai pénzpiacot nem a kongresszusi választások tartották izgalomban, hanem a gazdaság helyzete. Az optimisták szerint a gazdaság növekedése a gyenge nyári eredmény után ősszel már jobb volt, és a recesszió kockázata a kora őszi 19%-ról téle már csupán 13%-ra esett. A pesszisták szerint a korábbi szerény 1,6%-os növekedési ütem is csökken, és a recesszió már közel van. Hogyan lehetséges, hogy az

amerikai pénzpiac ilyen megosztott?

Egyszerűen. Amerikában két gazdaság van: a házépítés és az autóipar gyengélkedik, de a többi pöfög tovább. A gazdaság rugalmasságának köszönhető, hogy bár 2001 óta most csökken a legkisebb mértékben a munka-nélküliség, de közben szépen nőnek a bérek és a ledolgozott munkaórák. A lakáspiac és a gépipar valóban a pesszistákat erősíti. Igen ám, de a munkaerő piac jól alakul, a bérek

emelkednek, és az üzemanyagárak csökkennek. Amíg a reáljövedelmek 3%-kal emelkednek, addig az emberek költenek, és ez fenntartja a gazdaság növekedését. Ennek ellenére a kiskereskedők 62 %-a nem érte el a tervezett bevételét, ami már a lassulás jele lehet.

Lapszél: duális, kettős gazdaságról beszélünk Magyarországon, ami igaz is. Egyik oldalon a kitűnően teljesítő exportgazdaság, amely zömében a globális cégeket dicséri, a másikon a hazai kisvállalkozások sok sebből vérző világa. Most azonban megtudtuk, hogy nem vagyunk egyedül: Amerikában is két gazdaság van. Az egyik zakatol és pőfög előre, a másik lassul, sőt visszaesik.

Egy okos javaslat: a munkanélküliség biztosítás

„Rendszerünk alappillérei – adózás, egészségügyi rendszer, nyugdíjrendszer és szakképzés – a tegnap világához tartoznak, nem a jövőhöz. Átalakítjuk ezeket a rendszereket.” Bush elnök 2004-ben ezekkel a szavakkal indította útjára a „belső reformot”.

2005-ben megindult a kísérlet az amerikai nyugdíjrendszer átalakítására, de nem tart sehhol. Bush elnöknek azonban igaza van: az amerikai gazdaságpolitika alapvető pilléreit az 1930-as években építették meg, és átalakításra szorulnak.

Az egyik ezek közül a munkanélküliségi biztosítás. Roosevel

Valójában sem a pesszimiztáknak, sem az optimistáknak nem lesz igaza: a gyorsuló növekedés és a fokozatosan magasabb megtakarítások nem jelentenek drámai fordulatot. Az amerikai gazdaságnak éppen erre van szüksége.

elnök 1935-ben vezette be a munkanélküli biztosítást: azóta sem változott. Lényege, hogy átmenetileg jövedelem-kiegészítést ad az elbocsátott dolgozóknak, ezt a béreket terhelt adó finanszírozza. Államról államra változnak a részletek, de egy teljes munkaidős elbocsátott dolgozó korábbi 6 hónapos munkabérének harmadát kapja munkanélküli segélyként a következő 6 hónapra. Meghosszabbítható a munkanélküli járadék, ha a gazdaság recesszióban van, és a Kongresszus ezzel egyetért. Európai összehasonlításban az amerikai munkanélküli járadék rövid és valóban ösztönzi az

embereket arra, hogy minél előbb új munkát találjanak.

Makrogazdasági szempontból a munkanélküliségi rendszer jól működik, mert segíti az elbocsátott dolgozókat abban, hogy fentartsák keresletüket, ezzel kisimítja az üzleti ciklust. De a pénzt valójában nem azok kapják, akiknek a legnagyobb szükségük van rá, mert egyre nő azoknak a száma, akiket nem ideiglenesen bocsátanak el, hanem eltűnik a munkahelyük. Ez egyébként jó.

Az 1970-es és 80-as évtizedben még az üzleti ciklusokhoz igazodó átmeneti elbocsátások jellemezték az amerikai gazdaságot: amikor recesszió volt nőtt az átmenetileg munkanélküliek száma, amikor visszatért a konjunktúra, visszakapták a munkájukat. Ma már azonban strukturális a munkahelyek elvesztése. Akik elveszítik munkájukat, örökre elveszítik, és nem is találnak hasonló munkát. Ha találnak is: hosszabb idő alatt és a korábbinál kisebb fizetéssel.

Amerikai közgazdászok szerint ketté kellene választani az átmenetileg munka nélkül lévőket, akik hasonló munkát még találhatnak magasabb fizetéssel, és azokat,

akik csupán alacsonyabb jövedelmű hasonló munkát kaphatnak. Javaslataink szerint a munkanélküli segélynek nem egy adománynak kellene lennie, hanem egy olyan biztosításnak, amellyel a munkavállalók magukat finanszírozzák. Minden dolgozó kapna egy számlát, amíg munkában áll félretesz pénzt és befizeti a számlára. Akik elveszítik a munkájukat, pénzt vesznek ki a számláról.

Ha valaki már kimerítette számláját és még mindig nincs munkája, hitelt vehet fel a számlájáról, ezeket a későbbi béréből törleszti. Nyugdíjba menetelkor, ha még tartozása van a számlájával szemben, azt a kormányzat leírja, ha viszont pénz van a számláján, azt megkapja. A legalacsonyabb munkabérral rendelkező dolgozóknak nem kell teljesen visszafizetni a számláikról felvett kölcsönt.

A biztosítási rendszer a mai adóterhet egyharmadára csökkentené. Ha valaki újból munkát kap, de kisebb a fizetése, akkor a kormány 6 évig a különbség 25 %-át megtérítené a 15 dolláros órabér alatt. Ezt az alapot azok a cégek finanszíroznák, amelyek munka-

erőt építettek le. A javaslat előnye, hogy még erősebben ösztönözné a dolgozót, hogy új munkát találjon, mert közvetlenül fizeti a munkanélküli járadékát saját számlájáról, illetve a hitelfelvétel révén. A cégeknek is jót tenne, mert kisebb adóval terhelné azokat a cégeket, amelyek nem bocsátanak el

munkaerőt és erősebben azokat, ahol elbocsátanak.

A javaslat természetesen nem tökéletes, de előnye, hogy egyesíti a jobboldal nagyobb személyes felelősségvállalására és a baloldal esetek segítésére vonatkozó felfogását. Az elnöknek komolyan foglalkoznia kellene ezzel.

Lapszél: a munkanélküliség esetében két dolog egyszerre merül fel. Hogyan lehet új munkahelyeket teremteni, és ösztönözni arra, hogy a munkanélküli minél előbb újból munkába álljon. Az amerikai közgazdászok javaslata igen érdekes, mert mindkettőre egyszerre ösztönöz, ráadásul nem terheli az állami költségvetést. Izgalmas, mert szétválasztja a különböző helyzetben lévő munkanélkülieket: más helyzet más kezelést igényel. Érdeemes gondolkodni a magyar alkalmazáson!

Nemzetállami mozaik

A kanadai polgárok továbbra is hisznek a sokféleségben és a toleranciában. Ez azonban egyre nehezebb. Egy kis iszlám szekta 25 országban szétszórva él szerte a világban. Vezetőjük Aga Khan a kanadai Ottawát választotta új kutatóintézetük központjaként. Ekkor csaptak fel a lángok.

Korábban Nagy-Britanniában éles vita bontakozott ki a muzulmán nők fátyolviselése körül, átszelte az Atlanti-óceánt és megérkezett Kanadába. Ontario tartományban a muzulmánok gyakorolhatják az iszlám sharia

törvénykezést a családi viták eldöntésében: ez is parázs viták forrása. Az indiai származású kanadaiakat is egyre több támadás éri. Mi történik Kanadában?

A kanadaiak nemzeti identitásuk részeként tekintik a toleranciát és a pluralizmust: ez áll most támadás alatt. A kanadai muzulmánok egy kis csoportja minden módon hangsúlyozza különállását, sőt szembenállását a kanadai társadalommal. A kanadai muzulmánok az első olyan kanadai bevándorló csoport, akik erőteljesen megkérdőjelezik Kanada

multikulturális és toleráns felfogását. Bár Európában is parázslanak hasonló viták, de Kanadában ez mégis más. Kanada még az USA-nál is jobban a bevándorlók nemzete.

A városi lakosság több, mint 40 %-a bevándorló Torontóban, majdnem 40 % Vancouverben: Torontóban 4,6 millió, Vancouverben 2 millió bevándorló él. A bevándorlás nő, de egyre erősebben nem európaiak a bevándorlók.

Kanada 1867-ben vált önmagát kormányzó nemzetté és születésétől fogva brit és francia bevándorlók, valamint bennszülött indiánok multikulturális közössége. Egy évszázaddal később ezt hivatalosan is elismerték. 1971-ben az akkori liberális miniszterelnök határozatban ismerte el Kanada brit nyelvű és multikulturális jellegét. 1988-ban beiktatják a Multikulturális törvényt, amely a korábbi asszimilációs politikát váltotta fel. A multikulturalizmus azóta mélyen meggyökeresedett a kormányzatban, az oktatásban és a médiában. Alapvető kanadai értékévé vált.

Felmérések azt mutatják, hogy a kanadai társadalom többsége továbbra is támogatja a bevándorlást, és nem kívánja ezt csak a fehérekre korlátozni. A megkérdezettek majdnem fele azt gondolja, hogy a bevándorlóknak joguk van megtartani saját kulturális és vallási szokásaikat.

Új jelenség azonban, hogy a válaszolók többsége már azt gondolja, hogy ha a vallás és a kultúra ellentétbe kerül a női egyenjogúsággal, akkor már nincs tolerancia. Kanadai értelmiségiek úgy tartják, hogy Kanada a világ egyik legjobb szállodája: mindenkit fogad, mindenhol.

A multikulturális jelleget továbbra is a társadalmat összefogó egyetlen módszernek tartják. Olyan vélemény is van, hogy Kanada egy olyan ország, amelyik jobban működik a gyakorlatban, mint elméletben. Sokan úgy tartják, hogy a tárgyalásoknak nincs alternatívája, a dolgokat hagyni kell maguktól megoldódni. Az angolok és a franciák között szinte áthidalhatatlan nyelvi, kulturális és vallási különbségek voltak, Kanada történelme során azonban ezeket megoldották.

A viták egy része persze a bíróságon dől majd el. Sok politikus, aki az elmúlt években ékesszólóan beszélt a multikulturalizmusról, mostanában hallgat. A

bevándorlók között már többségben vannak - 53 % - az ázsiaiak, Afrika és a Közel-Kelet részesedése 19 %, Európáé 16 %, Dél- és Közép-Amerikáé 9 %.

Lapszél: a nagy olvasztó tégelyek mintha már kevésbé működnének, mint korábban. Mintha egyre fontosabbá válna az, hogy kik vagyunk, milyen közösséghez tartozunk, miben hiszünk, milyen szokásaink vannak. Mintha a nagy azonosságok mellett, amit a globalizáció világtermékei és világ életmódjai hoznak, egyre inkább az lenne a fontos, hogy mi kik vagyunk. Mintha a közösségek egyre erősebben védekeznének a piacok, tőke, pénz térhódítása ellen. Mintha a nemzet, vallás, család, identitás egyre fontosabb lenne. Jó hír ez, ne is tagadjuk.

Kína bűvös statisztikái

Széles körben tartja magát a meggyőződés, hogy Kína túlzottan sokat költ beruházásokra: ez azonban tévedés, amely torz statisztikán alapszik. Az elemzők többsége úgy gondolja, hogy a túlzott beruházási tevékenység felesleges kapacitásokhoz vezet. Előbb vagy utóbb baj lesz a beruházásokkal, amely gazdasági válsághoz vezet.

Ez véget vet a hosszú kínai konjunktúrának, sőt megtöri Kína hosszú távú növekedését is. Kormányzati statisztika szerint Kína a GDP 45 %-át költi beruházásokra, miközben az USA 20 %-ot, Tajvan 20 %-ot, az euró-zóna gazdasági szintén 20 %-ot és Japán is csupán 24 %-ot. Dél-

Korea, India és Thaiföld is csupán 30 % körüli összeget. A beruházásoknak ez a GDP-hez mért magas aránya magasabb, mint az 1997-es pénzügyi válság idején Kelet-Ázsia országainak beruházási aránya.

Tüzetesebben megnézve azonban a statisztikát kiderül, hogy a beruházási ráta valójában lényegesen alacsonyabb, és nincs ok a pánikra, még akkor sem, hogyha a valódi adatok szerint a többi országnál magasabb Kína beruházási rátája. Miért torzok a beruházási statisztikák?

Ha a beruházások a GDP 45 %-át teszik ki, és a beruházások évente 25 %-kal növekednek, akkor ez azt jelentené, hogy a GDP

csupán a beruházások miatt évente 11 %-kal nőne: ebben nincs helye a fogyasztás és a nettó export bővülésének. Valójában azonban a statisztika azt is mondja, hogy a fogyasztás és a nettó export további 6 %-kal járul hozzá a GDP növekedéséhez. Ez azonban azt jelentené, hogy a teljes gazdasági növekedés a csillagászati 17 %-ot érné el, miközben a hivatalos statisztika „csak” 10 %-ot mutat ki. Mi az igazság?

Valószínű, hogy a beruházásokat túlbecsülik. A beruházások és a megtakarítások számai sem állnak biztos lábakon. Elméletben a kettő közötti különbségnek azonosnak kellene lennie Kína folyó fizetési mérleg többletével, amely 2006-ban a GDP 7 %-át tette ki. Ha a beruházási ráta valójában a GDP 45 %-a lenne, és ezt hozzáadnánk a megtakarítási rátához, akkor ez már a GDP 52 %-át tenné ki.

A Világbank legutóbbi számításai szerint azonban a kínai megtakarítási ráta nem lehet több, 44 %-nál. A kettő összevetéséből inkább egy 37 % körüli GDP-arányos beruházási ráta tűnik reálisnak: ez még mindig hajme-

resztően magas ráta. A fogyasztás minden bizonnyal sokkal magasabb, mint ami a hivatalos statisztikában megjelenik, mert a szolgáltatásokat alig veszik számba.

Valójában a fogyasztás alábecslése sokkal nagyobb lehet, mint a beruházás túlbecslése: tehát a teljes GDP valószínűleg magasabb, mint amit a statisztika közöl. Ha a beruházások kisebbek és a GDP magasabb, mint amit a statisztika mutat, akkor a beruházási ráta valóban a GDP 36-40 % közötti sávjában lehet.

Ez még mindig nagyon sok. A fejlett országokban az átlagos beruházási ráta a GDP 21 %-a. Egy ország optimális beruházási rátája azonban attól függ, hogy milyen fejlődési szakaszban van. Szegény országban magasabb beruházási rátára van szükség, mert tőkehiány van: például az USA és Japán harmincszor több tőkét használ fel egy munkavállalóra vetítve, mint Kína. Minél gyorsabb a GDP növekedése, annál több beruházásra van szükség: fenn kell tartani a tőkebővülés és a gazdasági növekedés közötti állandó arányt.

Ha Kína valóban túlságosan sokat költene beruházásokra, akkor a megtérülési rátának esnie

kellene. A Világbank kimutatása szerint azonban éppen fordított a helyzet: Kínában a profitráta nő.

Lapszél: Kína már 1979 óta a gazdasági csoda útjára lépett, azóta átlagosan 10% feletti a gazdaság növekedése. Bármilyen torzulások is jellemzik a kínai statisztikákat, annyi bizonyosan igaz, hogy lényegesen többet fektetnek be a gazdaságba, mint a fejlett államok. Sőt, a magyar 23% beruházás/GDP rátánál is lényegesen többet. Magyarország csupán 2%-ot tesz rá a fejlett gazdaságok beruházási rátájára, ami nem lesz elég egy sikeres felzárkózáshoz. A magyar gazdaságnak tartósan 25-30% közötti beruházási rátára lenne szüksége ahhoz, hogy gyorsan közeledjen az EU átlagokhoz: az egy főre eső GDP és az egy főre eső életszínvonal terén.

Kínai szafari

Kína sietősen felvásárolja Afrika földjeit, természeti kincseit és mezőgazdasági termékeit. Ez jó Kína gazdasági növekedésének, de mennyire jó Afrikának? Kínai üzletemberek úgy tartják, hogy Afrika szűz terület. A kínai politikai elit is felismerte ezt: a kínai külügyminiszter 2006-ban végigjárta Afrikát, az államelnök meglátogatta Nigériát, Marokkót és Kenyát, a miniszterelnök hét afrikai államban járt 2006-ban. 2006 novemberében 30 afrikai ország vezetője gyűlt össze Kínában az első Kína-Afrika csúcstalálkozóra Pekingben.

A többségében állami tulajdonban álló kínai cégek követik a politikai vezetőket. 1991-ben még

csupán 300 kínai élt Zambiában, ma már 3000. Afrika kereskedelmében fokozatosan csökken az Európai Unió és nő Kína, valamint az USA részaránya. 1995-ben az Európai Unió még a teljes afrikai kereskedelem 43 %-át adta, 2005-ben már csupán a 32 %-át. Az USA 10 %-ról 20 % közelébe növelte részesedését, míg Kína 5 %-ról 10 % fölé ugrott Afrika teljes külkereskedelmében.

Korábban Kína politikai befolyást kívánt szerezni Afrikában, ma elsősorban árut, ezen belül is természeti kincseket. Kína valójában mindent elnyel: természeti kincseket, mezőgazdasági termékeket, épületfát és főként kőolajat, kőolajat és kőolajat. 2000 és 2004

között Kína a kőolajkereslet bővülésének 40 %-át adta. Ennek következtében is robbant a kőolajár, ami Afrika többségének jó volt. A bővülő kitermeléssel párhuzamosan magasba szökő kőolajárak segítették a Szahara alatti afrikai országokat: 2001 és 2004 között a térség 4,4 % GDP növekedést ért el, a 2000 előtti három évben csupán 2,6 % volt a növekedés. 2005-ben Afrika gazdasága 5,5 % körül nőtt, 2006-2007-ben ez még magasabb lehet. Kik a nyertesek?

Kongó és Zambia a réz és a kobalt miatt, Dél-Afrika a vas és a platina miatt, Gabon, Kamerun és Kongó az épületfa miatt. Több nyugati és közép-afrikai ország a gyapotból él. Valójában a kőolaj a legnagyobb üzlet. Nigéria a főszeplő, egy állami tulajdonú kínai vállalat 2006-ban 2,7 milliárd dollárt fizetett egy nigériai olajmező kisebbségi részesedéséért és Kína további négy olajmező kitermelési jogát szerezte meg. Angola már megelőzte Szaúd-Arábiát, mint Kína legnagyobb kőolajszállítója és szintén jelentős kínai befektetéseket vonzott. Szudán, Gabon, Egyenlítői Guinea és Kongó

olajtermelésének már harmada megy kínai finomítókba.

De ez még csak a kezdet. Az 1995-ös 3 milliárd dollárról 2005-ben már 32 milliárdra bővült Kína és Afrika kereskedelme. Bár ez óriási ugrás, de Kína a világ többi részével is gyorsan növelte kereskedelmét, ezért Afrika részesedése a teljes kínai külkereskedelemből csupán 2,3 %, szemben Kína 10 % körüli részesedésével Afrika külkereskedelmében.

2010-re megduplázódhat Kína és Afrika kereskedelme. Kína ma a teljes szudáni export 70 %-át veszi fel, 1995-ben ez csupán 10 % volt. Burkina Faso exportjának harmada megy Kínába, szinte a nulláról nőtt fel a gyapot exportja. Az USA után már Kína Angola második legnagyobb exportpiaca.

Kína a segélyek és a befektetések területén is előretört. 2005-ben a teljes kontinens 15 milliárd dollár külföldi befektetést kapott, ebből 900 millió dollár érkezett Kínából. Ez szinte kizárólag a kőolajtermelő országokba ment. A kínai pénzügyi segélyek már egyenlőbben terülnek szét. Kína több milliárd dollár afrikai tartozást írt le, cserébe az afrikai

országok utakat, vasutakat, sportlétesítményeket és családi házakat építenek.

A jótékonyság csupán belépőjegy. Nigériában a kínai cégek 4 milliárd dollárt költenek olajfinomítókra, erőművekre és mezőgazdasági fejlesztésekre: ez volt a kőolaj-koncessziók feltétele. Angola ugyancsak 4 milliárd dollárt kap Kínától alacsony kamatozású hitelkeret formájában, amiből kínai cégek utakat, hidakat újítanak fel, és a hitelt kőolajjal fizetik vissza.

Vannak azonban árnyoldalak is. Azok az afrikai országok, amelyeknek nincs nagy kőolajtartaléka, vagy természeti kincse, porul járhatnak. Kína – és India – szinte korlátlan étvágya a kőolaj és természeti kincsek iránt azzal járhat, hogy az afrikai gazdaságok egy, vagy néhány exportterméktől függenek majd. Afrika akkor lesz biztonságban a szeszélyesen ingadozó kőolaj és természeti kincsáraktól, ha növelni tudja feldolgozóipari termékeinek exportját.

Lapszél: ma nem verik nagydobra, de újból megindult a harc Afrikáért. A 19. században a gyarmatosítás, a 20. században a politikai befolyás megerősítése álltak az „afrikai globális szafarik” középpontjában: ma újból a természeti kincsek. Korábban Európa gyarmatosított, majd a két szuperhatalom küzdött a politikai befolyásért, most Ázsia - és mögötte az USA - harcolnak. Amerika a Világbankot használja befolyásának kiterjesztésére, Ázsia a tőkebefektetéseket: mindkettő felváltva és karöltve használja a pénzt és a politikát.

A nemzetek gazdagsága

Mit mutat a nemzetek gazdagsága? A győztesek szinte mindent visznek. Egy Helsinkiben működő agytröszt kísérletet tett arra, hogy mérje a globális gazdaságban a személyek vagyónát, beleértve a pénzügyi befektetéseket, az ingatlanokat, a tartós fogyasztási cikkeket, sőt még az állatállományt is. Hogyan oszlott

meg a világ gazdagsága, vagyona 2000-ben?

A világ gazdagabbik felébe 2161 dollárnál több személyes vagyonnal lehetett bekerülni. A felső ötödbe kerüléshez minimálisan 14169 dollár vagyonnal kellett rendelkezni, a felső 10 % 61 ezer dollárral, a felső 5 % 150 ezer dollárral és a legfelső 1 % 514 ezer

dollár minimális teljes vagyonnal rendelkezett.

A föld gazdagjainak 1 %-át jelentők klubjába 37 millió felnőtt tartozik, zömében amerikaiak, japánok és európaiak. A globális gazdaságban a vagyon sokkal kevésbé oszlik meg egyenlően, mint a jövedelem: a föld lakosainak csupán 2 %-a birtokolja a mért globális vagyon felét. Ez a megoszlás azonos egy olyan világgal, amelyben csak 10 ember él, és közülük egyiknek 1000 dollár és a másik 9-nek fejenként 1 dollár a vagyona.

A fejlődő, szegény országokban sok embernek szinte semmije nincs, az igazán érdekes azonban az, hogy a gazdag országokban is igen sok embernek szintén szinte

semmije nincs: vagyonukat meghaladják tartozásaik. Például a svédek szegényebb felének nettó vagyona – tehát a vagyonuk és tartozásaik különbsége – nullánál is kevesebb: negatív vagyonuk van.

Azt mondhatjuk, hogy a skandináv országok valójában személyes vagyon nélkül boldogulnak. Finnországban az egy főre eső személyes vagyon 39 ezer dollár alatt van: ez kevesebb, mint Dél-Koreában. A vagyonban mérhető „szegénységet” az állami nyugdíjak és más állami költségvetésből fedezett juttatások gazdagsága egyenlíti ki.

Lapszél: az igazán meglepő nem a szegények, hanem a gazdagok világa. A skandináv modell a globális gazdaság egyik legsikeresebb modellje, és most kiderül róla, hogy egészen máshogy működik, mint ahogy gondoltuk. A gazdagsághoz gondolt nagy személyes vagyonnal szemben a helyzet a relatív szegénység: a kicsi, vagy egyenesen negatív személyes vagyon. Ha a hitelek szerepe ilyen nagy, akkor az örökölt gazdagság szerepe bizonyosan kicsi, sőt az egyéni életút során sem lehet nagy nettó vagyontra szert tenni. Ez valójában egy takarékos, mélyen protestáns gazdasági modell. Takarékosan bánik a személyes vagyonnal, hogy tőkét adjon a gazdaság, az üzlet számára. Megelőzi a nagy társadalmi egyenlőtlenségeket, mert azt a tehetség, szorgalom, bizalom, és más társadalmi értékek felől pazarlónak tartja. Azért nem enged meg nagy személyes vagyont - kivételek persze vannak, de az adózás lecsapolja a nagy jövedelmeket -, mert nem tartja igazságosnak, sőt társadalmilag hatékonynak sem. Lehet, hogy ez a skandináv modell eddig rejtőzködő titka?

Helyünk a világban: magyar rangsorok

Negyedévenként megkérdezik a globális gazdaság vezető szereplőit, hogy véleményük szerint hogyan alakul 25 „feltörekvő” ország GDP növekedése és fizetési mérlege.

A 2007-re adott friss átlagolt előrejelzés szerint Kína növekszik majd a leggyorsabban, miközben fizetési mérlege többletet mutat. 2007-ben Magyarország lesz a sereghajtó: a prognosztizált 2,4 %

GDP növekedés a legalacsonyabb ütem a 25 ország között. Bár az előrejelzés szerint a 2006-os 8 % feletti GDP arányos folyó fizetési mérleg deficithez képest jelentősen javul a mérleg, de még így is 5,9 % lesz a hiány: a 25 feltörekvő ország között a legmagasabb. Pozitív meglepetés a cseh és a lengyel gazdaságra adott kiváló előrejelzés: mindkét esetben 5 % feletti GDP növekedést és 3 % alatti folyó fizetési mérleg hiányt jósolnak.

Gazdasági növekedés és külső egyensúly

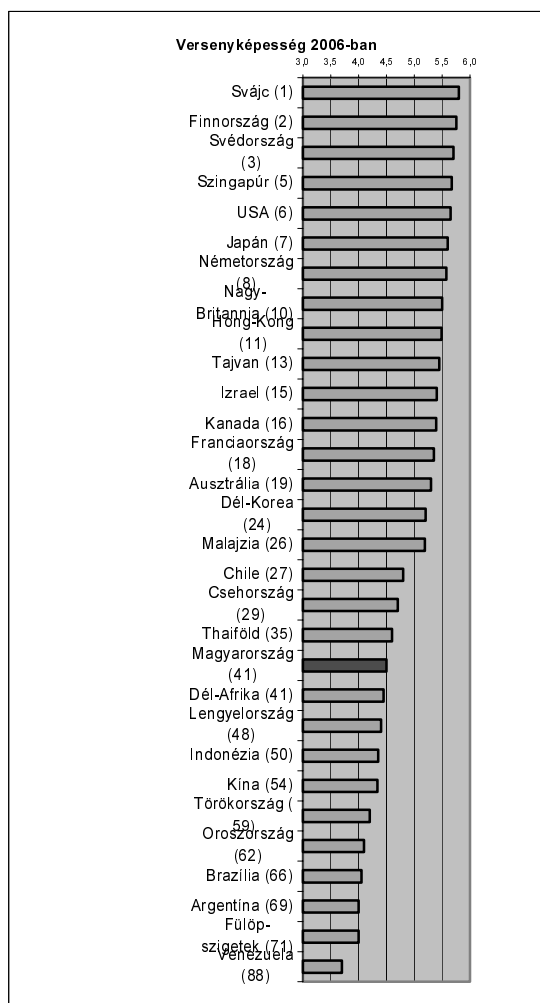
	GDP változás %-ban		Folyófizetési mérleg a GDP %-ban	
	2006	2007 terv	2006	2007 terv
Kína	10,5	9,4	7,6	6,7
Hong Kong	6,0	5,0	10,0	9,0
India	8,3	7,4	-2,2	-2,2
Indonézia	5,3	5,8	1,8	1,4
Malajzia	5,5	5,2	13,1	11,1
Fülöp-szigetek	5,5	5,3	3,6	3,1
Szingapúr	7,7	5,0	27,6	25,2
Dél-Korea	4,9	4,2	0,4	-
Tajvan	4,1	3,9	5,4	5,0
Thaiföld	4,3	4,3	0,8	-
Argentína	7,9	6,3	2,5	1,6
Brazília	3,0	3,3	1,3	0,3
Chile	4,7	5,3	3,6	2,2
Columbia	5,1	4,5	-1,8	-2,1
Mexikó	4,4	3,2	-0,4	-1,1
Peru	6,0	5,4	1,2	0,7
Venezuela	7,8	5,5	14,9	10,1
Egyiptom	5,5	5,4	1,8	1,1
Izrael	4,2	4,2	2,2	1,5
Dél-Afrika	4,3	4,2	-5,9	-4,9
Csehország	6,0	4,8	-3,2	-2,7
Magyarország	3,7	2,4	-7,7	-5,9
Lengyelország	5,3	4,7	-1,7	-2,2
Oroszország	6,7	6,5	11,0	7,3
Törökország	5,2	4,0	-7,9	-6,6

Lapszél: Magyarország helyét a globális gazdaságban lehet az OECD országok csoportjához és természetesen az EU-27-ekhez hasonlítani, de még pontosabb képet kapunk, ha a globális gazdaságba integrált 25 feltörekvő országhoz mérjük magunkat. 2007-ben egyértelműen a magyar prognózis a legrosszabb, ami a 2002 és 2006 között követett dilettáns kormányzati gazdaságpolitika következménye. A globális elemző központok 5 év pazarló-tékozló gazdaságpolitikájáról írnak. Valóban a 2002-es választási költségvetéssel kezdődött, és érthetetlen, sőt szokatlan módon a választás után sem módosult a gazdaságpolitika: 2002 őszén nem a fékre, hanem a gázra lépett az új kormány. Ezt követte

4 év szakszerűtlen, dilettáns gazdaságpolitikája, aminek az árát ezekben az években kell majd megfizetni. Az ár magas lesz, mert 2010-ig bizonyosan nem sikerül csatlakozni az euró-övezethez: a forint árfolyama állandó támadásoknak lehet kitéve.

A Világgazdasági Fórum rendszeresen elkészíti a globális gazdaság szereplőinek versenyképességi rangsorát. A rangsort Svájc, Finnország és Svédország vezeti. A rangsorba állított 88 ország közül az első 10-es

csoportba kis és nagy országok egyaránt bekerültek. Európai, ázsiai és az USA révén az amerikai kontinens szereplői is képviseltetik magukat. Magyarország 41. helyével a rangsor közepén helyezkedik el.

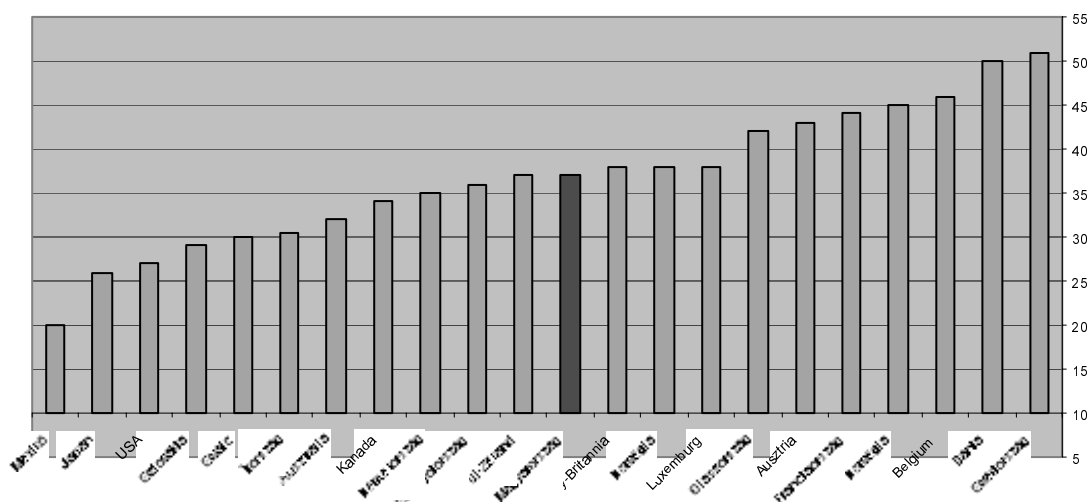

Lapszél: ez egyáltalában nem hízalgő, mert Csehország 12 helyvel előzi meg Magyarországot. Bár, lehetne rosszabb is, hiszen Lengyelország 7 helyvel lemarad Magyarországhoz képest. A magyar versenyképesség a 2002-2006 közötti időszakban romlott jelentősen, a 2001-es 31. helyről 2006-ban a 41. helyre csúsztuk vissza. Hiába, a rossz gazdaságpolitikának ára van!

Az OECD rendszeresen rangsorba állítja a világgazdaság fejlett klubjába tartozó tagjait: milyen az adóbevételek GDP-hez viszonyított mértéke. 25 OECD

tagállam rangsorában Magyarország 37 % adóbevétel/GDP arányával a rangsor közepén helyezkedik el.

Adóbevételek a GDP %-ban 2005-ben

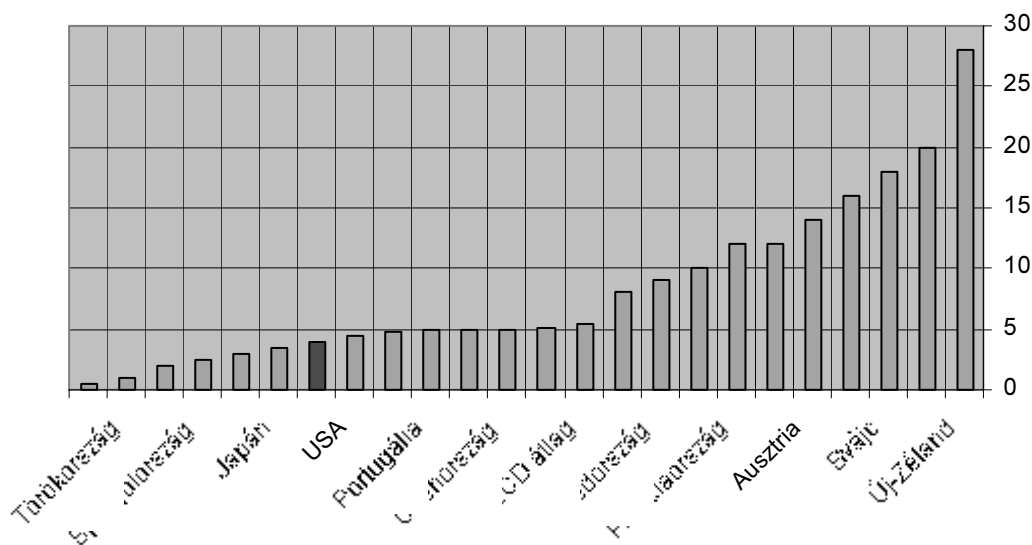
Lapszél: legmagasabb a skandináv államokban, valamint a szociális piacgazdaság eredeti modelljét alkalmazó gazdaságokban az adóbevételek/GDP aránya, a legalacsonyabb az erőteljesen angolszász gazdasági modellt követő országokban. Szlovákia ebbe a csoportba tartozik a sikeres adóreform következtében. Jó hír, hogy 2005-ben 2004-hez képest Magyarországon is csökkent az adóbevételek/GDP aránya, tehát csökkent az adóteher. Csupán Ausztria, Olaszország, Luxemburg, Szlovákia és Magyarország volt képes csökkenteni az adóterhelést 2005-ben. Kíváncsian várjuk a 2006-os arányokat!

Az OECD elemzést készítette arról, hogy az egyes fejlett országok mennyire vonzóak a külföldi „tudás-vadászok” számára.

Mi magyarok azt gondoljuk, hogy sok külföldi egyetemista és főiskolás tanul nálunk, de ez nem így van. Az OECD tagállamok átlagosan a felsőfokú képzésben résztvevők 7-8 %-át vonzzák egyetemekre és főiskoláikra. Ezzel szemben Magyarország csupán

3 % részarányt ér el, ami az OECD átlag fele. Csehországban majdnem 5 % a külföldi diákok részaránya. Csalóka az USA helyezése, mert a hazai diákok hatalmas száma miatt hátrébb került a rangsorban, valójában a világ 4,7 millió külföldön okuló diákjának mintegy ötöde az USA-ban tanul. Érdekes Ausztria kiváló helyezése: majdnem 15 % részesedésével az OECD átlag kétszeresét vonzza.

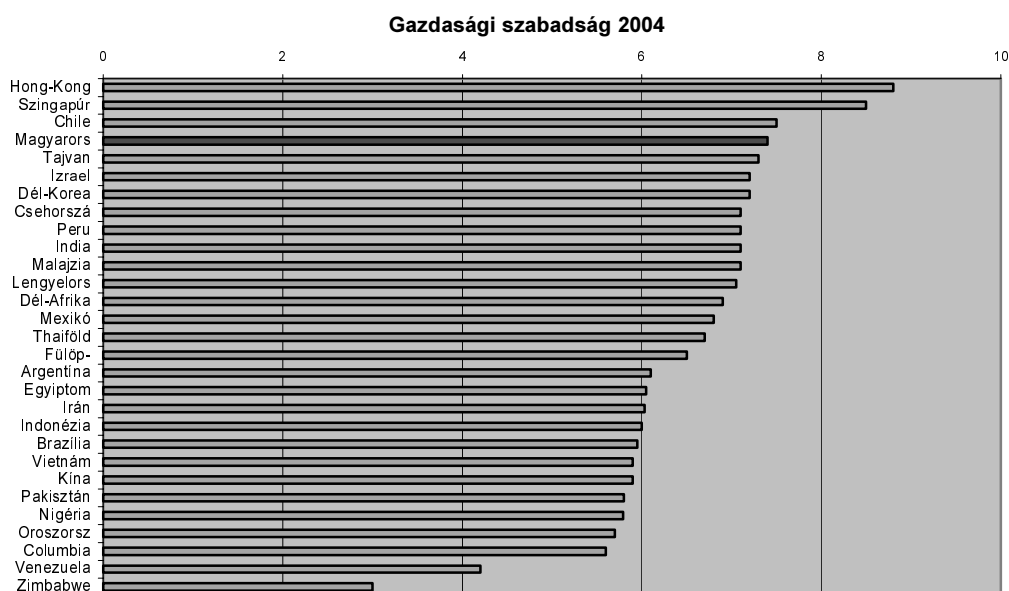
Külföldi diákok a felsőoktatásban, az összes egyetemista %-ban 2004-ben

Lapszél: a magyar oktatási rendszer egyik legnagyobb kihasználatlan tartaléka a külföldi diákok vonzása.

A Fraser Intézet rendszeresen elkészíti a globális gazdaság szereplőinek gazdasági szabadság rangsorát. A globális gazdaságba integrált 130 országot abból a szempontból állítják rangsorba, hogy az adott ország milyen erősen segíti a tulajdon szabadságát és biztonságát, valamint a versenyt és

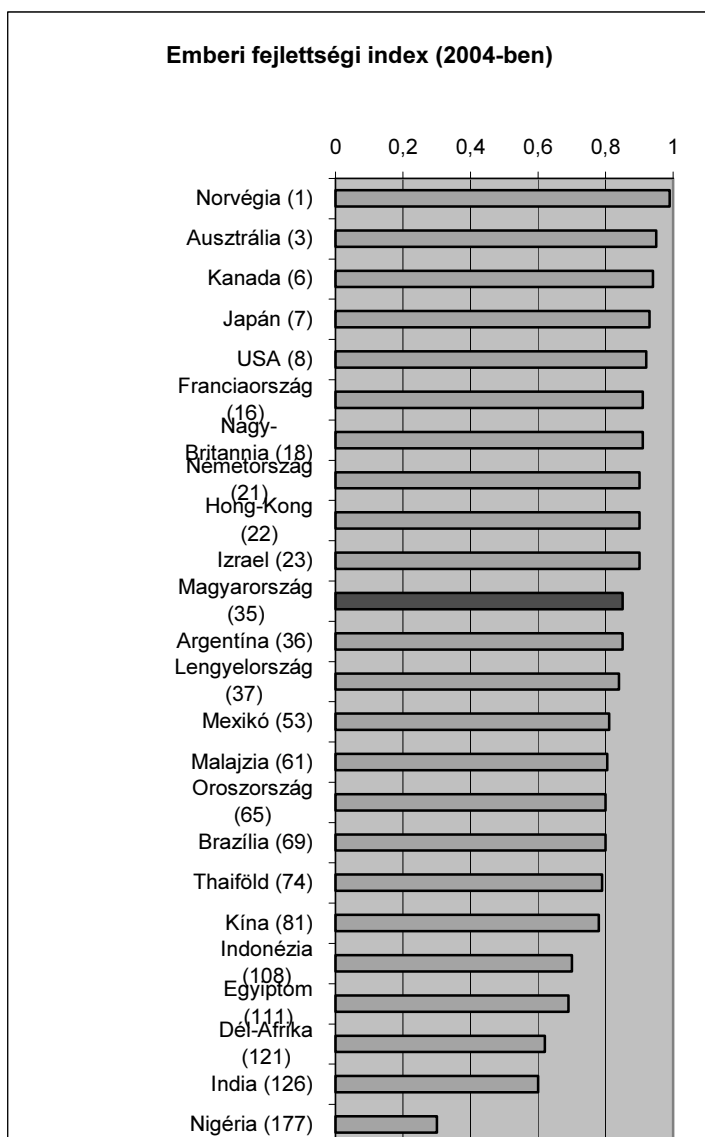
az egyéni választás szabadságát. A 130 ország közül Hongkong az első, Zimbabwe az utolsó helyezett. Magyarország kitűnő helyezést ért el, a rangsorban elfoglalt 20. hely messze jobb, mint a versenyképességi rangsorban, vagy a gazdasági fejlettség mutatói szerint elért globális helyezésünk.

Lapszél: különösen szép teljesítmény, hogy 25 helyezéssel jobb a magyar mutató a cseheknél, és 33 hellyel jobbak vagyunk a lengyel gazdaságnál. A kormányzati gazdaságpolitika baklövései ellenére sikeres a magyar üzleti szektor, és a jó teljesítmény egyik forrása a relatíve erős gazdasági szabadság.

Az ENSZ rendszeresen elkészíti a globális gazdaság szereplőinek rangsorát abból a szempontból, hogy milyen hosszú, sikeres és boldog életre számíthatnak hazájukban.

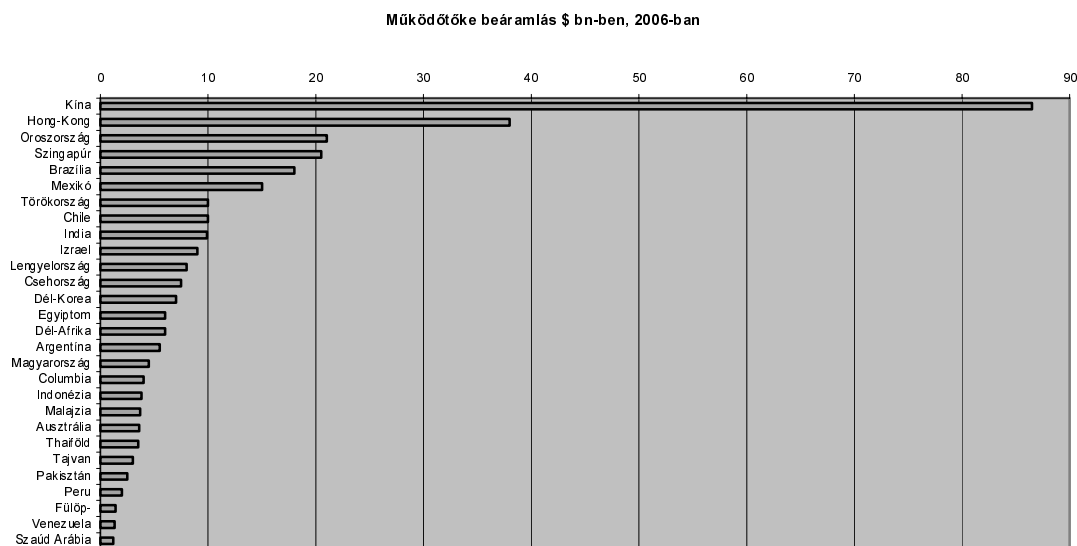
Mérik az anyagi javak bőségét, a várható életkor hosszát és az oktatás minőségét. A globális rangsorban 170 országot mér az ENSZ, Magyarország a 35. a rangsorban.

Lapszél: ez lényegében megfelel az egy főre eső GDP szerinti helyezésének, ott a 39. helyen tanyázunk. Jelentős eltérések vannak az Emberi Fejlettségi Index és az egy főre eső gazdasági fejlettség között, például Lengyel-ország az első szerint 7. a második szerint 48. a globális rangsorban.

Rendszeresen elkészítik a külföldi működőtőke beáramlás globális rangsorát. A feltörekvő országok 27-es csoportjában méri a beáramlott külföldi működőtőkét. 2006-ban Kína és Hongkong vezet a rangsort, meglepően jó helyezést

ért el Oroszország, amely minden bizonnyal a földre menekített orosz tőke újbóli hazai befektetését tükrözi. Brazília és Mexikó jó helyezése nem meglepő, India viszonylag szerény helyezése már inkább.

Lapszél: Magyarország szerény 17. helye a 27-es csoportban jól tükrözi a külföldi befektetők következő évekre várt piacgazdasági környezetét. Lengyelország és Csehország nagyságrendileg jobb helyezést értek el, ez mutatja, hogy a térségben a várt GDP növekedés és egyensúlyi mutatók szoros kapcsolatban állnak a működő tőke befektetések nagyságával.

Elemzés készült arról, hogy az egyes országok milyen nagyok a globális gazdaságban:

gazdasági súlyuk szerint hogyan alakult a világgazdaság szereplőinek rangsora az elmúlt 20 évben.

Országok	1980-84	2001-05.	Változás
Szingapúr	59	39	+20
Tajvan	32	18	+14
Dél-Korea	23	11	+12
Hong-Kong	42	30	+12
Izrael	48	36	+12
Magyarország	52	45	+07
Törökország	27	21	+06
Malajzia	43	38	+05
Kína	10	6	+04
Egyiptom	46	42	+04
Mexikó	13	10	+03
Thaiföld	38	35	+03
Chile	47	44	+03
Lengyelország	26	25	+01
Pakisztán	44	43	+01
Csehország	41	41	-
India	11	12	-1
Indonézia	20	23	-3
Brazília	9	13	-4
Dél-Afrika	22	28	-6
Fülöp-szigetek	40	46	-6
Szaúd Arábia	15	22	-7
Argentína	21	29	-8
Oroszország	7	16	-9
Venezuela	25	37	-12
Irán	17	33	-16
Nigéria	33	49	-16
Ukrajna	30	53	-23

Lapszél: kifejezetten jó hír, hogy két évtized alatt Magyarország 7 hellyel előrébb lépett a globális gazdaság méret rangsorában. Ez alapvetően az export robbanás-szerű bővülésének köszönhető, ahogy minden olyan ország, amelyik javított, döntően az export növekedésének köszönheti a sikert. Ezt egyértelműen jelzi az ázsiai kistigrisek ugrása, ellenpélda az inkább bezárkózók helyezésének romlása.

EU-trendek

Ebben a rovatban lapunk Európai Unióval kapcsolatos gazdasági jellegű elemzéseit, cikkeit vesszük sorra. A „Lapszél” ezekhez fűzi a magyar gazdaság felől észrevételeit.

A nagy európai utazás

2007. január 1-jén Románia és Bulgária Európai Unió tag lett. Két szegény ország csatlakozott, miközben az Európai Unió rosszkedvű. Románia és Bulgária valójában nem állt készen az Európai Unióhoz történő csatlakozásra. Bár gyorsan növekszenek, Románia 7 %, Bulgária 6 % GDP növekedéssel büszkélkedhet, de mindkét ország szegény: az EU átlag egyharmada a GDP, az egy főre eső fogyasztás és a jövedelmek szintje. A 2004 májusában az Európai Unióhoz csatlakozó 10 ország jobban állt. Mindkét ország a közösségi szellemet illetően is szegény. Az állami tisztviselők gyengén fizetettek, képzetlenek és igen gyakran korrumpáltak. Az egészségügyi rendszerben mindennapos a hálapénz, a korrupció. A határokon nem is olyan régen még

a beutazóktól kisebb összegeket kértek a határőrök.

Románia eltökéltnek látszik a korrumpált politikusok iránti fellépésben, Bulgáriában mintha erre kisebb lenne a hajlandóság. A korrupció a vámrendszerben a legerősebb: remélhetőleg ezen segít az Európai Unió belüli vámhatárok lebomlása.

Bulgáriában azt tartják reális célnak, hogy a korrupció egy kissé kevésbé lesz feltűnő és talán kevésbé romboló: egy „itáliai típusú” korrupció alakul ki. Miért is ne: ha az EU megbirkózik Szicíliával, miért ne birkózna meg Bulgáriával?

Az EU a csatlakozási szerződésben biztonsági záradékokat kötött ki mindkét új tagállam esetében. Ha rosszul alakulnak a dolgok, akkor törölhetnek EU támogatásokat. Mindkét országot kötelezték,

hogy havonta adjanak jelentést a korrupcióról. Az EU-hoz csatlakozott 8 korábbi kommunista országban még ma is gondot okoz, hogy a kormányzat nem képes hatékonyan irányítani az EU pénzek elosztását, de igyekeznek és fejlődnek. A 2004-ben csatlakozott országokban a stabilitás és a fejlődés általános: ez a legjobb érv arra, hogy az európaiak üdvözljék Románia és Bulgária csatlakozását.

A legerősebb félelem a munkavállalók beözönlése. Legalább 2 millió lengyel, szlovák, lett és litván

érkezett a csatlakozás óta a gazdag európai uniós tagállamokba munkát vállalni. Valószínűleg ez nem ismétlődik meg a két új tagállam esetében. Már kétmillió román munkavállaló dolgozik külföldön, főként Olaszországban és Spanyolországban.

A legtöbb EU tagállam korlátozza majd a bolgárok és románok munkavállalását, mégis a két új tagállam csatlakozásával kapcsolatos brüsszeli hangulat bizony komor.

Lapszél: az EU egyszerre mélyül és tágul, de a bővülés most már földrajzi, politikai és vallási határokba ütközik. Sem a muzulmán Törökország, sem Ukrajna csatlakozása nem merül fel komolyan, még Horvátország becsúszhat, és vége. A jövő a lassú, de alapos belső mélyülése, a tagok látható és láthatatlan szálakkal való összekötődéséé.

Magyarország számára kedvező Románia és Bulgária EU tagsága, de ennek kiaknázásához szükség lenne egy nemzeti jövőképre, egy konszenzuson nyugvó nemzetpolitikai stratégiára és egy ezt végrehajtó intézményrendszerre. Ezek egyikével sem rendelkezünk. A Kárpát-medence egységes gazdasági térré való összekötésének jó kerete az EU, de ez csak keret: ha nincs egységes politikai, üzleti és civil lépéssorozat, akkor a Kárpát-régió újraépülése csak igen lassú folyamat lesz.

Keleti tigrisek: bajok és bajok

Lengyelországban a kormány korrupcióellenes szervezetet állított fel, ami mintha túl erősre sikerült volna. A kormányzati energiák többsége a katonai hírszerzés átalakítását célozza, miközben a lengyeleknek egészen mások a

problémái. A lengyel kormány eddig nem jeleskedett a 2007-2013 között elvileg az Európai Uniótól lehívható 60 milliárd dollár támogatás lehívásának előkészítésében. Ez a pénz, szemben azzal, ahogy sok lengyel politikus gondolja, nem

ingyen érkeznek. Csak tökéletesen előkészített beruházások kaphatnak pénzt, ahol a fogadó ország is vállalja a költségek egy részét, és a beruházás eredményeit auditálják, mérik.

Ha a fogadó ország rosszul költötte el a pénzt, akkor az adott összeget a következő évi támogatási keretből levonják. Eddig csupán a legkisebb és legjobb kormányzott országokban – Észtország és Szlovénia – tanulták meg az EU pénzek lehívásának módját.

Magyarországon a kormány hitelessége összeomlott, miközben kezdetben sem volt túlságosan erős. A lengyel politikát segíti a gyors növekedés és a viszonylag jó költségvetési egyensúly, azonban Magyarországon most jelentkeznek az elmúlt 5 év túlzottan magas költségvetési költségeinek hatásai. Gyurcsány Ferenc miniszterelnököt rajtakapták, hogy hazudott, ami társadalmi elégedetlenséghez vezetett.

Az ellenzék is csak kicsit jobb. Választási kampánya nélkülözötte a józan észet, és populista volt, mint a korábbi kommunisták kampánya. Az ellenzék vezetője túlságosan elnéző a rasszista és ultra

nacionalista nézetekkel, csoportokkal szemben, amelyek 2006 őszén időnként erőszakosan léptek fel Budapesten.

Magyarország azonban egy jó kormányért kiált. Korábban a posztkommunista világ reformcsillaga volt, ma nyakig eladósodott, a költségvetési deficit a GDP 10 %-a felett alakul, ami Európában messze a legmagasabb és több mint kétszerese annak, amit a kormány a választások előtt bevallott. A kormány tehát meghamisította a költségvetés számait, ennek következtében a külföldi befektetők bizalma elapadt. Ha spekulációs támadás éri a forintot, könnyen zárolhatják az adósságok visszafizetését és leértékelhetik a nemzeti valutát. Ez a nemzet megaláztatását, és több millió magyar pénzügyi katasztrófáját jelentené, akik euróban vagy svájci frankban adósdottak el.

Csak kicsit jobb a helyzet Csehországban. Négy hónapos politikai holtpontra követte a 2006. júniusi választásokat: a konzervatívzöld koalíció és a baloldali ellenzék nem bír egymással. A cseh nyugdíjrendszer reformja már nem halasztható, miközben állandósul-

tak a viták a biztonsági és hírszerző szolgálatok tevékenysége körül.

Mindez még semmi Szlovákiához képest. Ott a többséget szerzett kormány rasszista, populista és tekintélyelvű: megkezdte az elmúlt 8 év munkájának lerombolását. 1998-ban az új kormány elindította a munkaerőpiac liberalizálását, bevezették az egykulcsos adórendszert és a szlovák gazdaságba hatalmas mennyiségű külföldi működőtőke áramlott. Az új kormány szavakban elkötelezett a szabadpiaci gazdaságpolitika irányában, a gyakorlatban azonban mintha minden máshogy lenne. A közintézmények újból átpolitizálódnak.

Jó hírek is vannak. Litvánia kisebbségi kormánya kemény és bizonyította alkalmasságát. Észtországban egy okos és elegáns korábbi amerikai emigráns politikuszt választottak államelnöknek.

Ha a korábbi kommunista országok nem képesek az életszínvonal nyugat-európai szintre emelésére és nem javítják radikálisan a közsféra szolgáltatásainak minőségét, akkor az emberek lábukkal szavaznak majd. 2004-ben az Európai Unión belüli

munkavállalás és költözés szabadságát nagyrészt biztosították, 2 millió kelet-európai már nyugatra ment. Többségük nem akar emigrálni, vissza akar térni hazájába, de szinte mindenki arra panaszkodik, hogy mint munkavállalót, és mint állampolgárt rosszul fizetik, az állam cudarul bánik velük.

A személyes kapcsolatok az üzleti életben és a politikában egyaránt többet nyomnak a latban, mint a tehetség. Valójában egyetlen korábbi kommunista ország sem alakította át teljesen és sikeresen a közsférát, valamint az állami adminisztrációt.

Lehet, hogy a szavazók gazdagabbak lettek, de úgy érzik: becsapták őket öntelt bürokrata és beképzelt politikusok. Nagy a veszélye annak, hogy az elmúlt néhány év kiváló gazdasági teljesítménye elmúlik, mert Oroszország és Ukrajna nagytömegű olcsó munkaerőt ajánl a befektetőknek. Ez a két ország nincs messze. Románia és Bulgária az EU-8 csoportot veri a munkabérek olcsósága terén. A munkavállalók Nyugat-Európába költö-

zése gondokat okoz majd a munkaerőpiacon.

A volt kommunista országokban eljött az ideje annak, hogy ne olcsó munkabérrel versenyezzenek a feldolgozóiparban és iparban, hanem a szolgáltató szektorban képességekkel és képzettséggel. Az oktatási rendszerek azonban nem felelnek meg ennek a követelménynek. A legtöbb egyetem ódivatú és idejétmúlt, köldöknéző és romlott bürokraták irányítása alatt áll. A kutatásra és fejlesztésre költött összeg a GDP 1 %-a alatt van, még a nyugat-európai kicsinyke 2 % alatt. A versenyképességi aggodalom mellett a pénzügyi stabilitás is megkérdőjeleződhet.

A Világbank friss elemzése szerint a gyenge és populista kormányok nem csupán a reformokat akadályozzák, hanem a költségvetési és makrogazdasági stabilizációt is. Az állami bürokrácia a legtöbb korábbi kommunista országban óriási pazarlást folytat a közpénzekkel. Eddig a gyors gazdasági növekedés következtében gyorsan bővülő adóbevételek elfedték ezt a problémát: ez azonban gyorsan

megváltozhat. Ebben az évtizedben – Szlovénia kivételével, ahol 2007. január 1-től már euró van – egyik volt korábbi kommunista állam sem csatlakozhat az euró-zónához. Azonban kicsi és nyitott gazdaságok lévén valójában igen sebezhetőek, ha külső sokkok és valutaspékulációs támadások érik őket.

Az állampolgárok elégedetlensége és a kormányok populizmusa veszélyes örvényt képezhet, mindkettő képes arra, hogy bajokat okozzon a gazdaságban. A volt kommunista országok politikai modellje világos és erős ideológiai különbségeken alapul. A vezető pártok tömegpárttá váltak, a párttagok és pártok politikusai erősen lojálisak a vezetőkhöz. Lehet, hogy ez működött a fejlett nyugat-európai országokban, de rosszul működik az újonnan csatlakozott volt kommunista országokban. A választók és politikai elitek közötti rés egyre tágul: nehéz lenne megmondani, hogy mi képes ezt áthidalni.

Ha a globális pénzügyi rendszerek, a globális pénzpiacok az eddigi alacsony kamatok és pénzbőség után nehezebb idők elé

néznek, akkor a külföldi megtakarítók eddigi szinte fantasztikus finanszírozási hajlandósága – amivel pénzelték a kelet-európai fogyasztókat és bürokratákat – meginoghat, sőt megszűnhet. Ez nagyon gyorsan és nagyon könnyen előfordulhat.

A volt kommunista országok pénzügyi sebezhetősége mellé egy másik kockázat is lépett: már nem lehet szeretni ezeket az országokat. Ha baj lesz a globális pénzpi-

acokon, akkor óriási baj lehet a volt kommunista országokban, és bár a nyugati szomszédok dönthetnek úgy, hogy kisegítik a bajbajutott keleti szomszédokat pénzügyileg vagy politikailag, de ezt csak akkor teszik, ha azok bátor, önmagukat gyorsan átalakító reformer siker-történetek. Ha a volt kommunista országokat alkalmatlan és kötekedő populisták vezetik: az már egy egészen más történet lehet.

Lapszél: talán az eddigi legerősebb figyelmeztetés, hogy nagy baj lehet. A keleti körkép azt mutatja, hogy térségünk valójában törekeny, egyáltalában nem automatikus az eddigi felzárkózás sima folytatódása. Egyetértünk a riadóval: ha baj lesz a globális pénzpiacokon, nagy baj lehet a térségben. Ha tüsszent a globális piac, tüdőgyulladást kaphatunk.

Tragikus következményei lehetnek annak, hogy nem sikerül 2010-ig csatlakozni az euró-zónához, ami védettséget jelentene a pénzpiaci zuhanás idején. A magyar politikai és üzleti elit jó része nem állt egy gyors euró-zóna csatlakozás mellé akkor, amikor 2002-től lépésről lépésre messzebb került az euró. Ha relatív makrogazdasági egyensúly mellett gyors gazdasági növekedés jellemzi a gazdaságot, politikai stabilitással, akkor ez nem is lett volna baj: de éppen fordítva alakultak nálunk a dolgok.

Könnyen járhatunk úgy, mint 1240 áprilisában Béla király és Kálmán herceg: kővárak nélkül nem lehetett feltartóztatni a mongol inváziót. De a Dunántúlon, ahol a kővárakat nem tudták bevenni a mongolok, ott majd mindenki megmenekült.

Az euró lehetne a legerősebb kővár, ami kiállhatja a globális pénzpiacok támadását: ez most nem épül meg. És mi lesz, ha az előrejelzéseknek igazuk lesz, és 2010/2011 körül valóban baj lesz a nemzetközi pénzpiacokon? Legalább addig vissza kellene szerezni „szerethetőségünket”, hogy ha nem is a miénkbe, de mások kővárába bemenekülhessünk.

Talányos itáliai kísérlet

Az új olasz kormány egy liberális rejtvény: hogyan lehet együtt végrehajtani gazdasági

reformokat és adóemeléseket? Romano Prodi 2006 áprilisában került kormányra és valódi

reformot ígért. Itália valóban megérett a reformokra: kevesebb állami szabályozás, több verseny, alacsonyabb adók és kisebb költségvetés: erre van szükség. A kormány tűz alatt áll minden oldalról: elindultak hát a reformok?

2006 júliusától a kormány népszerűsége összeomlott, a korábbi 59 %-ról 39 % közelébe csökkent. Prodi kormánya kétségtelenül jól fogott meg néhány dolgot. Fellépett azok ellen az itáliai szakmák ellen, amelyek Európa legjobban babusgatott professzionális csoportjai. 2006 októberében törvényt fogadott el, amely megtöri a Berlusconi által irányított, közel monopolhelyzetet élvező magán televízió társaság uralmát.

A 2007-es költségvetés azonban csak felvizezett formájában tartalmazza a béreket terhelő adók csökkentését, miközben emeli a jövedelemadókat, és csak kevés jelentősebb csökkentést hajt végre a költségvetés kiadási oldalán. Nagy a kockázata annak, hogy az adóemeléseknek és a költségvetési megszorításoknak a nettó hatása alacsonyabb GDP növekedés lesz.

A legtöbb vita a személyi jövedelemadó emelése körül forog.

A 2007-es költségvetés 41 %-ról 43-ra emeli azoknak a személyi jövedelemadóját, akik 75 ezer eurónál többet keresnek egy évben. A korábbi középjobb miniszter ezt példa nélkül álló társadalmi mézárlásnak nevezte. Berlusconi a középosztályokat az utcára hívta. Prodi válasza: a személyi jövedelemadó emelés mérsékli a nagy európai országok között példátlan itáliai jövedelmi egyenlőtlenségeket. A pénzügyminiszter szerint az adózók 90 %-a jobban jár. Ez igencsak optimista megközelítés, mert a költségvetési kiadások lefaragása zömében az önkormányzatokra vár, amelyeknek nincs más lehetőségük, mint cserébe más adókat felemelni.

Nagy kérdés, hogy a megszorításokra és adóemelésekre épülő 2007-es költségvetés siker lesz-e?

Itália azonban tényleg bajban van, mert 1999 és 2006 között az egységnyi munkaerőköltség jelentősen megugrott: 7 év alatt 15%-kal nőtt, miközben ugyanebben az időszakban Németországban 2%-kal csökkent. Ez azt jelenti, hogy a német és olasz gazdaság egymáshoz viszonyított egységnyi munkaerő költsége 1999 és 2006 között

22%-kal változott az olasz gazdaság kárára és a német gazdaság javára.

Az európai közgazdászok ma már úgy gondolják, hogy az euró, tehát a közös valuta jövőjére a legnagyobb veszélyt Itália jelenti. Olaszország költségvetése rossz bórben van a többi euró-zóna államhoz képest, itt volt a legkisebb a termelékenység növekedése és itt érezni a legerősebben a kínai verseny hatását.

Korábban is jelen voltak ezek a bajok, de akkor rendszerint az olasz líra leértékelésével oldották meg egy időre a kérdést. A Berlusconi által 2001 és 2006 között vezetett középjobb kormány az euró-zóna országai között az utolsó helyen végzett: ebben az időszakban nem javult, romlott a helyzet. Amióta Prodi átvette a hatalmat, kicsit gyorsult a növekedés, és a kormány megkezdte a dédelgetett szolgáltató szektor liberalizálását. Prodi kormányában

azonban helyet kaptak a kommunisták és korábbi kommunisták, akik pont fordítva, a korábban bevezetett igen korlátozott munkaerő-piaci reformok visszavonását sürgetik.

A globális gazdaságban azonban zord idők következnek: nőnek a kamatok és lassul a növekedés. Az itáliai gazdaságban továbbra is emelkednek a bérek, miközben a termelékenység stagnál, ezért a gazdaság versenyképessége folyamatosan romlik.

Sokan gondolják, hogy Itália addig menthetetlen, amíg az euró-zóna tagja. Olyan javaslatok is napvilágot láttak, hogy Itáliát ki kellene zárni az euró-zónából, ha nem javítja versenyképességét. Ezek a vélemények a versenyképesség romlása mellett a közszféra és a költségvetés pocsék helyzetét hozzák fel érvként arra, hogy jobb lenne, ha az olaszok visszakapnák a lírát.

Lapszél: a nyájas magyar olvasó alig hisz a szemének. Tényleg Itáliáról és nem Magyarországról szól ez a cikk? A korábbi magyar kormány 2002 és 2006 között alaposan elrontotta a dolgot: amit az olasz gazdaságról írnak, az mind pontosan áll a magyar gazdaságra is. A mostani kormány éppen adóemelésekkel és reformokkal próbálja helyrehozni a dolgot, és ha a londoni elemzők következtetések, akkor ezt a kísérletet is erős kételkedéssel kezelnék.

Nehéz szabadulni attól az érzéstől, hogy az itáliai és a magyar helyzet egyre közelebb kerül egymáshoz. Már itt sincs politikai stabilitás, már ott

sincs gyors gazdasági növekedés. Mindkét politikai elit menthetetlenül megosztott, a politikai oldalakat átmetsző konszenzus, vagy netán koalíció elképzelhetetlen. A gazdaság valóban kettészakadt: délre és északra ott, globálisra és hazaira itt. A két zászló színei azonosak, a sorrend fordított: azonosak az olasz és magyar politikai, gazdasági szerkezetek, csak kialakulásuk történik fordítva.

Mediterrán vetélytársak

Míg Itália relatív helyzete vészesen romlik a nagy euró-zóna országok között, addig Spanyolország gyorsan tör előre. Mindkét országot középbal koalíció kormányozza. Mindkét ország elkötelezett az európai integráció irányába, hívei az európai alkotmány tervezeténél. Mindkét országban alacsony a születésszám, magas a bevándorlás és csökken a versenyképesség. Mindkét ország latin, mediterrán módon hosszú sziesztákat tart.

Spanyolország és Itália azonban ellentétes irányba tartanak. Az elmúlt évtizedben a spanyol gazdaság az EU átlag kétszeresével nőtt. Ha ezt képes folytatni, akkor 2009-re az egy főre eső GDP terén Spanyolország már megelőzi Itáliát. Ha a feketegazdaságot is beszámítjuk – Itáliában nagy a részaránya, Spanyolországban nem létezik – akkor a spanyolok már ma gazdagabbak, mint az olaszok. Persze a történelem óvatosságra

int: az 1980-as évek közepén Itália úgy tűnt, hogy behozza Nagy-Britanniát: de nem ez történt. A spanyol gazdaság azonban már ma is olyan nagy, mint a kanadai gazdaság. Az alacsony spanyol születési rátát kiegyenlítő bevándorlás pozitív hatásait figyelembe véve Spanyolország valóban csatlakozhat Nagy-Britannia, Franciaország, Németország és Itália klubjához: a spanyolokkal együtt ez lehet a „nagy ötök” klubja az Európai Unión belül.

A spanyol siker egy hosszú felkészülés eredménye. Más nagy európai országokkal összehasonlítva Spanyolországban kevésbé nagyvonalú a jóléti állam. Itáliával szemben sikerült a szélre szorítania a kommunistákat, akiknek nincs komoly bázisuk a szakszervezetekben. A szakszervezetek mérsékelték, megállapodtak a rugalmas rövid távú munkaszerződésekben, amelyeket a francia szakszervezetek élesen elutasí-

tanak. De mi az igazi különbség Spanyolország és Olaszország között?

Az egyik az, hogy a spanyolok kifejezetten szeretik, ha tartós és erős kormányuk van, amely nem kényszerül egymástól élesen ellentétes politikai csoportok koalíciójára. Annak ellenére, hogy az arányos szavazati rendszer a regionális pártokat támogatja, a politikai struktúra jól működik Spanyolországban.

A másik óriási különbség az, hogy a spanyolokban mélyen gyökerezik a költségvetési ortodoxia: a spanyolok erősen konzervatívak, ami az állami, regionális, önkormányzati, sőt családi költségvetést illeti, és nem szeretik a túlköltekezést, a deficiteket. 1976-ban, a Franco utáni szakaszcól szóló megállapodásban rögzítették ezt a költségvetési szigorot.

A Szocialista Párt már 1980-ban felhagyott a marxizmussal és egy „harmadik út” mellett kötelezte el magát: messze megelőzve a brit Blair hasonló politikáját.

A gazdasági eltérések valójában politikai különbségekhez kötődnek. A spanyolok jutalmazták a tartós, szilárd és kiszámítható kormányo-

kat, míg az olaszoknál szinte mindig törékeny koalíciók kormányoznak. Itáliában a két legnagyobb középbal párt a szavazatok 30 %-át kapta meg a 2006. áprilisi választáson és még további 9 pártra volt szükségük a többséghez. A spanyol Szocialista Párt 40 %-ot kapott a választáson és a kisebb regionális pártok szavazataival kormányoznak. Ezek a kisebb regionális pártok osztják a szinte államvallássá vált költségvetési szigorot. A központi kormányok mindig számíthatnak a regionális pártokra, mert azok mindig valamivel nagyobb regionális jogkört kívánnak és a központi kormány mindig ad is nekik valamit: ez a szilárd koalíció alapja.

Itáliában a 2007-es költségvetéshez 7000 kiegészítés érkezett, amelyből 3000 a kormányzó koalíció képviselőitől jött: Itáliában a pártok és az állam nem ismeri a pénzügyi fegyelmet. Ám Spanyolországban a kettő erősíti egymást. Spanyolországban sem minden rózsás. Az olasz gazdasághoz hasonlóan a spanyol gazdaság is a magas költségigényű és alacsony termelékenységű üzleti szektorban

rekedt, így sebezhető a kínai verseny felől. Az oktatási rendszer meglehetősen gyenge és keveset költenek kutatásra és fejlesztésre.

Mégis a spanyol gazdasági siker egyértelmű. Spanyolország egy katasztrofális politikai és gazdasági helyzetből tör előre és kap helyet az öt legerősebb európai uniós ország között.

Ez a közhangulatban is megjelent, csupán a második világháború utáni német siker következtében megerősödő német önbizalom és nemzeti öntudat állítható párhuzamba azzal, ami ma Spanyolországban érezhető. Nagy fordulat ez, mert a 20. század jelentős részében, kezdve az 1898-as Spanyolország számára vesztes spanyol-amerikai háborútól az 1930-as évek polgárháborúján át a Franco diktatúráig a spanyolok drámák és vereségek sorozatát éltek meg. A fordulatot az is jelzi, hogy a nagy spanyol vállalatok

sorra vásárolnak nagy európai vállalatokat, sőt Európa 10 legjobb üzleti főiskolája közül már kettő Spanyolországban van.

A spanyolok már nem úgy gondolnak magukra, mint valami katasztrofális helyzetben lévő népre, amelyik történelmi okoknál fogva különbözik a többi európai nemzettől, hanem kifejezetten európainak tartják magukat. Spanyolországot sokáig közepes méretű és közepesen fontos európai országnak tartották Lengyelországgal és Hollandiával együtt.

Ma Spanyolország a „nagy ötök” tagja. Szerepe van ebben a sikerben az Európai Unió pénzügyi támogatásának, de főként azon alapul, hogy a spanyolok meg akartak felelni az európai mércének.

Lapszél: tanulságos történet a jóról és a rosszról, a sikerről és a kudarcról. Mi magyarok most már szabadon utazhatunk Európában, és sokan gondoljuk azt, hogy a déli államokkal, népekkel és életmódokkal rokon a mi értékrendünk és életmódunk. Ezek közül is az itáliai és a spanyol, valamint a portugál állnak közel, a görög mintha távolabb lenne. A legtöbb azonosság a portugállal van, de ez a cikk a másik kettőről szól. Kísérteties, hogy az előttünk álló jövő mennyire más akkor, ha a spanyol, és akkor, ha az olasz utat követjük. A liberális londoni elemzők nem szoktak ilyen erősen hitet tenni a politika, állam és kormányzat szerepe mellett a

gazdasági sikerben vagy kudarcban: ez a cikk azonban éppen erről szól. A spanyol siker mögött a nyílt és rejtett belső megállapodások állnak: a Franco utáni paktumtól a mai kormány-régiók közötti megállapodásig. Az itáliai politikai minta a megosztottság, a konszenzus és a belső megállapodás teljes hiánya. Azonban még nem késő áttérni a spanyol útra, még nem késő levedleni az itáliai mintákat: még nem késő sikeres európaivá válni.

Brüsszeli Megállapodás

Eredetileg a Washingtoni Megállapodás (Washington Consensus) 10 elemet tartalmazott, amely három nagyobb csoportba rendeződött: költségvetési és monetáris fegyelem, a kereskedelem liberalizációja és a privatizációval egybekötött dereguláció.

Most azonban egy új „Brüsszeli Megállapodás” körvonalazódik. Az Európai Unió osztja a korábbi Washingtoni Megállapodás pontjait, sőt közös pénzt vezetett be és kötelezi az euró-zóna tagállamait a költségvetési deficit korlát betartására. A brüsszeli tisztviselők elszántan építik le az üzleti élet előtti korlátokat, és minden módon segítik az Európai Unión belüli kereskedelmet. A Washingtoni Megállapodáshoz hasonlóan a Brüsszeli Megállapodás is többé-kevésbé kötelezi a kisebb és szegényebb országokat, hogy tartsák be a „tanácsokat”.

A korábbi amerikai megállapodás kötelezően érvényesült Latin-Amerikára és a Közép-Kelet-Európai országokra, a Brüsszeli Megállapodás az új tagállamokra, korábban már Spanyolországra, Görögországra és Portugáliára.

A Brüsszeli Megállapodás azonban több vonásban eltér a korábbi amerikaiaktól. A Washingtoni Megállapodás nem törődött a társadalmi hatásokkal. A brüsszeli igen, mert a megfogalmazott, de el nem fogadott alkotmánytervezet harmadik cikkelye szociális piacgazdaságról beszél. A legnagyobb különbség azonban az, hogy a Brüsszeli Megállapodás kifejezetten európai vállalkozásnak tekinti az Európai Uniót, és az a hit hatja át, hogy Európa több, mint részei összessége. A szociális piacgazdaság azt jelenti a Brüsszeli Megállapodás számára, hogy a vagyon és a jövedelem szétosztása közös társadalmi megállapodást, egyetértést igényel. A legutóbbi

svéd választások megmutatták, hogy a politika és a gazdaság-politika társadalmi hatásai jelentik a savát-borsát az európai országok politikájának.

Az alkotmánytervezet elvetése azonban ugyanazzal a hatással járt a Brüsszeli Megállapodásra, mint az argentin, thaiföldi és orosz pénzügyi válságok az 1997-99 közötti időszakban a Washingtoni Megállapodásra. Mindkettő az

elitek megállapodása volt csupán, nem előzte meg, és nem is kísérte széleskörű társadalmi, politikai vita.

Európa azonban most több, és nem kevesebb vitát igényel. Ha ez nem történik meg, akkor a Brüsszeli Megállapodás ugyanarra a sorsra jut, mint korábban az amerikai: néhány jó elgondolás marad belőle, amelyet Brüsszelben elfogadnak, de sehol máshol.

Lapszél: igen, itt van Európa és az USA igazi különbsége, ami egyben két korszak eltérése is. 1989-90-ben térségünk piacgazdasági és demokratikus átalakítására a Washingtoni Megállapodás nyomta rá a bélyegét: a kudarcok jelentős része ide köthető. Az „egyetlen helyes út” diktálása helyett pragmatikusan és praktikusan kellett volna meghatározni a lengyel, cseh, szlovák, magyar, szlovén és a többi ország piaci átmenetének folyamatát. A szlovénok kilógtak a sorból, valójában nem követték a Washingtoni megállapodás diktátumát: ezért a legsikeresebbek, ezért van csak nekik eurójuk a térségben. Az 1980-as és 1990-es évtizedek azonban különböznek a mai kortól: mára Európa megerősödött. Jelképes, hogy ma már nem a Washingtoni Megállapodásról beszélünk, hanem egy új Brüsszeli Konszenzusról. De Európa is megváltozott, és ma már oszt egy sor olyan neoliberais alapelvet, amit korábban nem tett: a Maastrichti Szerződés pontjai is ezt tükrözik. Nekünk magyaroknak, ahogy a lengyeleknek, cseheknek, szlovákoknak és a többieknek a Brüsszeli Megállapodás mellett a csendes szlovén sikerre kellene a legerősebben figyelniük: a megoldás mindig nagyon közel van, sokszor nagyon egyszerű, legtöbbször ezért nem vesszük észre.

Európai szegények és gazdagok

A gazdagok ma gazdagabbak, mint korábban, de mintha ez senkit sem érdekelne. 1950-ben Nagy-Britanniában a legtöbbet keresők 0,1 %-a az összes jövedelem 3,5 %-át vitte haza.

1980-ra ez 1 % közelébe esett, mert a leggazdagabbakkal szemben a középosztály, a munkások és a bérből élők növelték részesedésüket. 2000-re azonban újból 3,5 % közelébe emelkedett a legjobban

fizetett 0,1 % brit jövedelmi részesedése a teljes nemzeti jövedelemből.

Felmérések szerint azonban ez egyre kevésbé érdekelt bárkit is Nagy-Britanniában. Míg az 1990-es évek közepén még a válaszolók 80 %-a mondta azt, hogy túl nagy a sokat és keveset keresők közötti jövedelmi rés, addig 2004-ben már csupán ennél 10 %-kal kevesebben. Még ez is túl magas, hiszen a válaszolók 74 %-a szerint Nagy-Britanniában túlságosan nagy a gazdagok és szegények közötti különbség a jövedelmek terén.

Mégis a közhangulat változást tükröz, mert a Munkáspárt 1997-es kormányra kerülésekor még az emberek 85 %-a tartotta túlságosan magasnak a jövedelmek különbségeket Angliában, közben tovább nőttek a különbségek és a megkérdezettek kisebb része elégedetlen ezzel.

Része lehet ebben annak is, hogy sokan lettek sikeres vállalkozók, és őket nem ítéli el, de nem is irigyli a közvélemény. Érdekes, hogy a Munkáspárt választási kampányához a legtöbbször járultak hozzá (fejenként több mint 250

ezer fontot adtak a Munkáspártnak) a sikeres új üzletemberek. A 12 legnagyobb adományozó közül 11 frissen kezdte vállalkozását, ketten közülük ázsiai bevándorlók.

Egyes vélemények szerint most az történik Nagy-Britanniában, ami a 19. század utolsó évtizedeiben: a hagyományos gazdagság mellé épül a külföldön született vállalkozók új gazdagsága. A gazdagok között egyre többen vannak, akik már gazdagon érkeznek a szigetországba, amit az is segít, hogy a többi fejlett országgal szemben a brit adórendszer csak azt a jövedelmet adóztatja, amit Nagy-Britanniában kerestek. Egyes vélemények szerint ez az egész Európai Unió legnagyobb adókedvezménye.

A Londonban élő 1500 nem brit állampolgár teljes vagyona 28 milliárd font. Őket kevésbé lehet irigyelni, mint a szomszédot, kevésbé is láthatóak, mint azok a vezetők, akik korábban privatizált cégek élén kerestek óriási pénzeket.

1994-ben bevezették a nemzeti lottót, ami szintén hozzájárult a közvélemény változásához: kide-

rült, hogy gyorsan és könnyen lehet vagyont szerezni lottózással.

A vezető sportolók is többet keresnek, mint korábban, ami azt a hitet erősíti, hogy aki valamiben kiváló, sokkal többet tud megérdemelten keresni, mint aki csak közepes tehetség.

Németország sem olyan már, mint régen: a korábbi egyenlőségre és középosztályra épülő társadalom szertefoszlik. Növekednek a társadalmi egyenlőtlenségek: 2004-ben Németországban már a társadalom 16 %-a élt a szegénységi küszöb alatt.

A svédek 11 %-a, a hollandok 12 %-a, és a franciák 14 %-a élt a szegénységi küszöb alatt: a német szociális piacgazdaság már nagyobb vagyoni- és jövedelmi különbségekkel működik, mint a többi hasonló gazdaságfilozófiát, sőt szociális modellt követő nyugat-európai állam. Azonban a szegénységi küszöb alatt élő 16 % nagyobb a 2000 évi szintnél, sőt a kelet-német tartományokban 20 %

azoknak az aránya, akik a küszöb alatt élnek.

Történészek azt is mondják, hogy a jelen kor német proletárjai már nem akarnak feljebb kapaszkodni, épp ellenkezőleg, életmódjuk egyre erősebben különíti el őket a középosztálytól: gyorséttermekben esznek, sokat isznak, hosszú órákat néznek televíziót, és szép nagy tetoválásuk van.

Közben vita folyik a polgári értékekről is. Az 1968-as forradalmi generációval szembenálló nézetek erősödnek meg: a nőknek otthon kellene maradnia és vigyázni a gyerekekre, a gyerekeknek bentlakásos iskolába kell menniük.

Azt mondják, hogy a polgári értékek összetartják a társadalmat, amikor az önszabályozó piacok működése nem jó. Támogatni kell ezért a civil kezdeményezéseket. A kérdés az, hogy a már megosztott társadalom átalakul-e egy mélyégesen boldogtalan társadalommá Németországban.

Lapszél: és nálunk? Az igazi kérdés, hogy a Kádár korszak szegény és szabadságában korlátozott középosztályának helyére épül-e egy tehetős, szabad és boldog új magyar középosztály? A különbségek már itt vannak, a többi még nincs.

Közgazdaság: elmélet és gyakorlat

Lapunk közgazdasági elmélettel is foglalkozik, nem csupán gazdasági híreket közöl. Kifejezetten izgalmas magyar szemmel olvasni ezeket az elméleti fejtegetéseket, mert időnként azon kapjuk magunkat, hogy a magyar közgazdasági közgondolkodás bizony elavult. Olyan tételekben hisznek a magyar közgazdászok, amelyekről évek, sokszor évtizedek óta megállapították, hogy már nem állnak, vagy már akkor is hamisak voltak, amikor felállították az összefüggéseket. Lássunk néhányat ezek közül:

Phillips görbe: lent és fent

Újból divatos rámutatni a munkanélküliség és az infláció közötti kapcsolatra. Közgazdászok és politikusok ma újból elgondolkodnak a Phillips görbe 1960-as években felállított tételén.

A Phillips görbe A. W. Phillips után kapta a nevét, aki a brit munkanélküliség és munkabér infláció elemzését végezte el az 1861 és 1957 közötti időszakra. Azt találta, hogy 1 % munkanélküliségi ráta csökkenés 0,5%-kal növeli az inflációt. A politikusok tehát választhatnak, és a legjobb döntést hozhatják meg az adott gazdasági helyzetben, mert biztosan számíthatnak erre a szilárd közgazdasági tételre. Ha túl magas az infláció, akkor az ezt csökkentő

gazdaságpolitikai lépések emelik a munkanélküliséget, ha a munkanélküliség csökkentése a gazdaságpolitika célja, annak óhatatlanul az infláció emelkedése lesz az ára. Ennek mértékét állapítja meg a Phillips görbe.

Az 1970-es évtizedben azonban úgy tűnt, hogy a munkanélküliség és az infláció közötti szoros kapcsolat elpárolog: mindkettő nőtt, ezt hívták stagflációnak. Nőtt a munkanélküliség, miközben megugrott az infláció és közben nem növekedett, hanem stagnált a gazdaság: ez már nem fért bele a Phillips görbébe. Ma úgy gondolják, hogy a Phillips görbe közgazdasági tétele mindaddig áll, amíg a kormányok nem hajtják túl: a

kormányokon múlik tehát, hogy érvényes-e a tétel a gazdaságban. Ha túl erős lépéseket tesznek a munkanélküliség csökkentésére, akkor egy idő után már nem csupán kicsivel nő az infláció, hanem elszabadul.

Milton Friedman mindig kételkedett az elméletben, ahogy Edmund Phelps, egy másik amerikai Nobel-díjas közgazdász is. A kételkedők azt mondták, hogy a munkavállalók magasabb béreket követelnek annak érdekében, hogy kivédjék az infláció növekedését. Ezért, ha a kormányok lépéseket tesznek a munkanélküliség mesterséges csökkentésére, akkor az emelkedő munkabérek hatására meglódul az infláció, és nem tartja magát a Phillips görbe összefüggéséhez.

A tétel kiesett a közgazdászok kegyeiből és helyére egy másik, ezt kiegészítő tétel lépett: a NAIRU, tehát a munkanélküliség nem gyorsuló inflációs rátájának elmélete. Ez valójában a természetes inflációs ráta tétele. A közgazdászok az 1980-as és 1990-es években arról vitatkoztak, hogy mi lehet az infláció természetes rátája. Az 1990-es évek végén azt várták,

hogy az amerikai jegybank, a FED emeli majd a kamatokat amikor a munkanélküliségi ráta 6 %, majd ezt követően 5 % alá esett annak érdekében, hogy kivédje az inflációs hatásokat.

De a FED másként döntött, mert úgy gondolta, hogy a terméklekenység javulása csökkentette az infláció természetes szintjét és nem növelte a kamatokat. Helyesen tette, mert az amerikai gazdaság gyors növekedése nem járt inflációs hatással a fogyasztói árak szintjén.

Néhányan úgy gondolják azonban, hogy az 1990-es évek végének laza amerikai monetáris politikája okozta a technológiai részvények buborékját. Most, amikor a Phillips görbe újból divatba jön, érdemes megkérdezni: miért állítja a Phillips görbe, majd annak kiegészítése azt, hogy ha egy gazdaságban a gazdasági növekedés gyorsabb, mint a növekedés természetes rátája, akkor nő az infláció? Miért lett újból divatos a Philips görbe?

Egyik ok az, hogy a NAIRU jó elgondolás, csak hogy nem lehet egy adott pillanatban megmondani, hogy mi is a munkanélküliség

természetes rátája: 5 %, vagy a felett, vagy az alatt?

Az igazi ok azonban az, hogy mostanában az alacsony munkanélküliségi szinttel nem járt együtt az infláció jelentős növekedése: a Phillips görbe mintha ellaposodott volna. Sokan ezt a globalizációhoz kötik. Azt mondják, hogy nem kell aggódni, hogy az alacsony amerikai munkanélküliségi ráta miatt megugrik az infláció, mert a munkabérek növekedését kordában tartja a globális verseny.

A lapos Phillips görbe valóban jó hír, ha csökken a munkanélküliség. Rossz hír azonban, ha újból jelentősen nőne az infláció. Ebben az esetben ugyanis a munkanélküliség hatalmas ugrására lenne szükség, tehát egy komoly recesszióra annak érdekében, hogy újból csökkentsék az inflációt. Ez az oka annak, hogy az Európai Központi Bank nem volt képes a 2%-os inflációs cél alá levinni az inflációt az euró-zónában.

Elérkeztünk a központi jegybankok hitelességéhez. Ha a fogyasztók azt gondolják, hogy a központi bank kordában tudja tartani az inflációt, akkor a hirtelen bekövetkező gazdasági sokkokra –

például az olajárak gyors növekedésére – nem válaszolnak magasabb bérkövetelésekkel. Valóban könnyebb ellenőrzés alatt tartani az inflációt, ha a közvélemény ugyanúgy gondolkodik, mint a központi bank. De ha a közvélemény más szabályt követ és azt várja majd, hogy az infláció emelkedik, akkor a központi bank dolga megnehezül.

Így érkeztünk vissza a Phillips görbéhez: illene tudni, hogy miért laposodott el. A jegybankok érdeme ez, vagy pusztán szerencsés fordulat következménye? Az valóban szerencse, hogy a globalizáció abban az időben történt, amikor a jegybankok függetlenné váltak a kormányoktól. Ha csupán szerencséről van szó, akkor a központi bankoknak jó lesz vigyázniuk.

A brit központi bank hívja fel a figyelmet arra, hogy a globalizáció következtében valóban estek az ipari termékek árai, de közben óriásira nőtt a nyersanyagok és energiahordozók iránti kereslet, tehát ezek ára gyorsan emelkedett. A maginflációs számokban, amelyeket a közgazdászok figyelnek, nincs benne az élelmiszer és az

energia, tehát a maginfláció tükrözi a globalizáció áldásos hatásait, de figyelmen kívül hagyja a rossz híreket. Az amerikai jegybank alacsony maginflációra figyel, de a munkavállalók az újsághíreket figyelik, és a legtöbb országban az újsághírekben szereplő élelmiszer, energia és más nyersanyag árak megugrottak.

Ha a munkavállalók az újsághírek és a mindennapi élet tapasztalatai alapján azt gondolják, hogy

tartósan csökken majd vásárlóerejük és ez nem valami átmeneti jelenség, akkor minden bizonnyal több bért fognak követelni. Ez növeli az inflációt, és a jegybankok könnyen csapdába eshetnek: az inflációt mindig sokkal nehezebb csökkenteni, mint engedni, hogy nőjön.

Lapszél: a Phillips görbe a magyar piaci átmenet egyik láthatatlan iránytűje volt. Az 1990-es évek hazai közgazdasági vitáiban rendre előkerült, hogy nem is baj a nagy munkanélküliség, mert ez leszorítja az inflációt. Azt is mondták, hogy a magyar gazdaság „természetes növekedési rátája” 5% körül van: ennél gyorsabban már nem is szabad növekednünk, mert akkor elszabadul az infláció, amit a Phillips görbe szerint csak mesterséges recesszióval, tehát fiskális és monetáris megszorításokkal lehet újból leszorítani. Amikor 1998-2001 körül kitűnő magyar makrogazdasági adatok láttak napvilágot, akkor azt mondták, hogy túlfűtött a gazdaság. Akkor is világos volt, hogy ezek a tételek hamisak: lám, most már a globális közgazdasági műhelyek vezető közgazdászai is így gondolják. Amíg jelentős tartalék kapacitások vannak egy gazdaságban - munkaerő, tőke, vállalkozások - addig a gazdasági növekedés gyorsulása nem kelt többlet inflációt, mert a bővülő kereslettel szemben bővülő kínálat áll. Pont fordítva, a magas kihasználatlan kapacitások keltenek magas inflációt, mert a vállalkozások hirtelen és tömeges csődje, ennek következtében a munkanélküliség hirtelen megugrása csökkenti a belföldi kínálatot: ennek eredménye lesz az árak megugrása.

Éppen ez történt 1995-96-ban a Bokros-program idején: a kormány mesterségesen visszafogta a belföldi kínálatot, ennek következtében is ugrott meg az infláció egyetlen év alatt 18%-ról 29%-ra. A belföldi kínálat drasztikus és mesterséges csökkentését a hitelkeretek kurtításával és a kamatszint drámai emelésével hajtották végre: a globális cégek leányvállalatai kivételével gyakorlatilag nem jutottak hitelhez a vállalkozások. Ennek következtében csökkent a gazdaság teljesítménye, nőtt az import, és megugrott az infláció. Az infláció nem csupán a forint leértékelés miatt nőtt, hanem a kínálat szűkülése miatt is. Egyszerre ugrott meg az infláció és a munkanélküliség, miközben a Phillips görbe szerint ezek fordított irányba menetelnek.

Világossá vált, hogy sem a globális gazdaságban, sem nálunk nem működik a Phillips görbe. A liberális közgazdasági iskola egyik legmagasabb totem oszlopa dőlt meg. Ezért kell vigyázni a közgazdasági elmélettel, mert az egykor, sokszor csak papíron igaz összefüggések a 21. században, ráadásul egy felzárkózó gazdaságban nem állnak. Nincs egyetlen, mindig és mindenhol érvényes közgazdaság, nincs egyetlen sikeres recept. A sikerhez és a kudarchoz egyaránt sok út vezet: persze elég lenne csak az első csoportot követni.

Otthoni igazságok

Mennyivel fogyasztunk többet, ha többet ér az ingatlanunk? Az amerikai ház- és lakásárak az elmúlt években kétszámjegyű éves növekedést mutattak: ennek vége. Éles vita zajlik ma az amerikai közgazdászok között arról, hogy a lakáspiaci fellendülés kipukkadása milyen hatással lesz a gazdaságra. A fő kérdés az, hogy ha a fogyasztók már nem érzik magukat olyan gazdagnak amiatt, hogy egyre többet ér az ingatlanvagyonuk, akkor költenek-e majd? Fokozatosan költenek kevesebbet, vagy hirtelen, kicsit, vagy nagyon csökkentik fogyasztásukat? Valójában az a kérdés, hogy az amerikaiak házukat és ingatlanvagyonukat végső pénzügyi tartaléknak tekintik-e, vagy egy hitelkártyának.

Az optimisták - köztük van az amerikai jegybank elnöke Bernanke is - azt gondolják, hogy az ingatlanvagyon és a fogyasztás

között nagyjából ugyanaz a kapcsolat, mint a gazdagság más formái között, tehát például a részvényvagyon és a fogyasztás között. Ha az ingatlanárak nőnek, akkor az emberek gazdagsága is nő, és ha így érzik, fokozatosan bővítik fogyasztásukat. Ha az ingatlanárak csökkennek, hasonló módon vesznek vissza fogyasztásukból.

Egyetértés van abban is, hogy a gazdagság minden százdolláros csökkenése esetén évente 3-5 dollárral veszik vissza a költést az emberek. Ez a vélemény azt sugallja, hogy a stagnáló, vagy csökkenő ingatlanárak Amerikában csak igen kicsi és fokozatos hatással vannak az emberek költésére, a fogyasztásra.

Pesszimisták szerint ez badarság. A csökkenő ingatlanáraknak lényegesen nagyobb és sokkal gyorsabb hatása van arra,

hogyan milyen gazdagnak érezzük magunkat. Ennek oka az, hogy az amerikaiak eddig gyorsan és folyamatosan növekvő fogyasztásukat a szintén növekvő értékű otthonukra felvett hitelekkel fizették.

Alan Greenspan korábbi jegybankelnök és mások azt mondják, hogy az értékesebb ingatlanokra felvett nagyobb jelzálogkölcsönök révén az emberek nagyon sok pénzhez jutottak az elmúlt években. Egy évvel ezelőtt érte el a csúcspontot a hitelfelvétel, amikor az éves személyes jövedelem 10 %-ára rúgott a jelzálogkölcsönök és más hitelek – amelyeket az ingatlanra terheltek – révén felvett friss pénz. Az elemzések azt mutatják, hogy az emberek az értékesebb ingatlanokra felvett magasabb kölcsönök felét fogyasztásra költötték. Ebből az következik, hogy gyorsan és élesen hat majd az ingatlanpiaci stagnálás, áresés a fogyasztásra.

Életbe vágó jó választ adni erre a kérdésre, ami döntő módon hat majd az amerikai gazdaságra: nem mindegy, hogy csak lassul a gazdaság, vagy jön a recesszió.

Sajnálatos, de a válasz nem egyszerű. A közgazdasági elmélet

mintha az optimistákat támasztaná alá. A racionálisan gondolkodó fogyasztók hosszú távon igazítják költésüket vagyoni helyzetük változásához. Van ráció azonban abban is, hogy az ingatlan-vagyonban beállt változás különbözik a részvény és kötvény-vagyonba beállt változástól. Az embereknek valahol élniük kell, és ha felmennek az ingatlanárak, akkor a háztartásokkal kapcsolatos költségek is felmennek, még azok számára is, akik saját tulajdonú ingatlanba laknak. Ez azt jelenti, hogy a magasabb ingatlanárak nem teremtenek olyan többletpénzt, mintha a részvények ára menne fel. Az ingatlan árak változásának tehát kisebb hatása van a költésre, mintha a pénzügyi gazdagságunk változik. Ráadásul több ember rendelkezik saját otthonnal, mint pénzügyi befektetéssel. Miután a szegényebbek kevesebbet takarítanak meg, mint a gazdagabbak, ezért a magasabb ingatlanárak jobban bővítik a fogyasztást, mint az emelkedő részvényárak. Többen vehetnek fel hitelt a dráguló ingatlanvagyonukra, mert több

embernek van ilyen vagyona, mint részvénye, vagy kötvénye.

Elemzések azt mutatják, hogy az ingatlanárak változása valóban hat a költsékre, de ez a hatás kisebb, mint a részvényárak változása esetén. Azonban a legutóbbi kutatások azt mutatják, hogy – legalábbis Amerikában – az ingatlanvagyon változása jobban hat a fogyasztásra, mint a pénzvagyon változásra, sőt ez az összefüggés még erősödik is.

Egy új tanulmány szerint, ha egy család ingatlanvagyona 100 dollárral nő Amerikában, akkor ez 9 dollárral növeli a család költségét. Ha a részvény-, vagy kötvényvagyon nő 100 dollárral, akkor csak 4 dollárral költenek többet fogyasztási cikkekre.

Mások is megerősítik, hogy az ingatlanvagyon hatása háromszor nagyobb az emberek költségére, fogyasztására, mint a pénzügyi vagyonban beállt változás hatása. Valamennyi fejlett ipari államban igaz, hogy az elmúlt 15 évben az ingatlan gazdagság és költség közötti hatás erősödött. Az USA és Nagy-Britannia esetében az ingatlanvagyon változásának fogyasztásra gyakorolt hatása

erősebb, mint a pénzügyi vagyon változása, de a többi fejlett gazdaságban ez éppen fordítva van. A különbség egyik oka az, hogy az angolszász gazdaságokban sokkal kifinomultabb pénzügyi eszkörendszer áll az emberek rendelkezésére, hogy pénzt vegyenek ki az ingatlanvagyonukból, például a jelzálogkölcsönök refinanszírozására széles körben állnak rendelkezésre pénzügyi eszközök.

Mindez azt mutatja, hogy az optimisták alábecsülik a csökkenő lakásárak fogyasztásra gyakorolt hatását. Másfelől a pesszimisták túlbecsülik az elmúlt években lezajlott ingatlanvagyon bővülés hatását az amerikai fogyasztók önbizalmára és költségére.

Mind az optimisták, mind a pesszimisták sok érvet találnak igazuk alátámasztására. Az optimisták végül azt mondják, hogy az ingatlanpiac lassulása eddig gyakorlatilag nem hatott a fogyasztásra, ezzel szemben a pesszimisták azt mondják, hogy ez azért volt, mert az emberek még nem csökkentették az ingatlan-alapú hitel felvételüket, és ebből fedezik a fogyasztás bővülését. Az igazság valószínűleg a kettő között lehet.

Lapszél: újból rólunk is szól a mese. Az amerikai és brit gazdaságban a fejlett pénzügyi rendszer és a családok széleskörű jelzálog alapú hitelfelvétele miatt az ingatlanvagyon csökkenése erősebben hatott a korábbi fogyasztási fellendülésre, és talán erősebben hat majd most ennek leállítására is. Nálunk 1990-től 1998-ig egy hosszú ingatlanpiaci stagnálás jellemezte a gazdaságot, amikor az infláció drámai megugrását nem követte az ingatlan vagyon hasonló mértékű felértékelődése. A 90-es évtized nagyobbik részében az ingatlanvagyon döntő többségének reálértéke csökkent. Természetesen mindig voltak piaci szegmensek, ahol jelentős reálérték növekedés volt: a budai kerületek egyes részeinél, az építési telkek piacán, a pesti Belvárosban, a megyeközpontok belső negyedeiben. Majd 1997 végétől, 1998 elejétől robbant a magyar ingatlanpiac: még a lakásépítés felfutása előtt emelkedtek a reálértékek. A Széchenyi-terv otthonteremtési támogatásainak köszönhetően már 2001-től megduplázódott az épített új otthonok száma, és a fellendülés egészen 2005 végéig kitartott. 2006-tól azonban egy újabb ingatlanpiaci stagnálási szakasz indult, ami az ingatlanvagyon többségénél a reálérték lemorzsolódását hozza magával. Hat-e ez a magyar gazdaságban a családok fogyasztására?

Az optimisták szerint nem, mert a korábbi fogyasztási fellendülés sem az ingatlan reálértékek megugrásának volt köszönhető: mi magyarok alapvetően nem az angolszász módszert használjuk költsünk növelésére, tehát nem az ingatlanunkra felvett jelzálogkölcsonból fizetjük az új autót, vagy a külföldi nyaralást. A pesszimisták szerint igen, mert az ingatlanpiaci visszaesés, legjobb esetben is stagnálás és a fogyasztás csökkenés nem függetlenek egymástól: közös a gyökerük, sőt egymást erősítik. A közös gyökér a kormányzati megszorítások politikája. Egymást azért erősítik, mert csupán a háztartások ötöde takarít meg, döntően ők építkeztek az elmúlt 8 év ingatlan konjunktúra idején, és ha csökken megtakarításuk, akkor csökken a biztonságérzetük: egyszerre fogják majd vissza ingatlanpiaci beruházásaikat és nagyobb értékű fogyasztásukat. Nem azért nem vásárolnak, vagy építenek új otthont, mert a csökkenő reálérték mellett már kevesebb jelzálogkölcsonnt vesznek fel az ingatlanra, amiből így kevesebb új költsést finanszíroznának, hanem azért nem építenek, vagy vásárolnak, mert elsősorban fogyasztásukat kívánják szinten tartani.

Ezt már látjuk, ez történik 2005 végétől. Ráadásul az amerikai tényezőkhöz képest nálunk a forint árfolyamával kapcsolatos kockázat is beugrik: az ingatlan beruházást először a forint helyett svájci frank, vagy euró hitelből finanszírozták, majd már a deviza is kockázatosná vált. A törlesztés és kamat devizában áll fenn, de a jövedelem forintban: erős árfolyam kockázat esetén, ráadásul befagyott ingatlanpiacnál és csökkenő reálértékeknel ez már túl sok. De hat-e ez a fogyasztásra? Igen, de nem közvetlenül, hanem sok közvetett hatáson keresztül. Az ingatlanpiaci fellendülés kimúlása csökkenti a gazdaság teljesítményét, a munkahelyek számát: csökken az összes kereslet. Az ingatlanpiaci kínálat és kereslet között óriási rés támad, de az eladók nem csökkentik áraikat, így az ingatlanpiac nem képes kimozdulni a holtpontról, így a kereslet szűkülés önmagát tápláló rossz körré alakul. Hasonló ez a körbetartozásokhoz, illetve a kisvállalkozói csődhullámhoz: ha valami nem állítja meg, akkor mélyül és

gyorsul. A következő évek befagyott ingatlanpiaca és az ingatlan reálértékek legfeljebb stagnálása sok közvetett hatáson keresztül jelentősen visszafogja majd a magyar háztartások jelentős részének a fogyasztását.

Árváltozások: milyen gyakran, mennyit, hogyan?

Kezdünk egyre többet megtudni egy alapvető kérdésről: milyen gyakran változnak az árak? A globális gazdaságban a jegybankelnökök álma az árstabilitás. Sokuknak teljesült is az álmuk: az USA fogyasztói inflációja 2,1 %, az euró-zónáé 1,6 %, Nagy-Britanniáé 2,4 % és Japánban a fogyasztói árak csak 0,6%-kal nőttek. Az ember azt gondolná, hogy miután a fogyasztói árszint nemigen változott, ezért az egyes termékek és szolgáltatások ára sem. Ez azonban nincs így. Milyen gyakran változnak az egyes termékek és szolgáltatások árai?

Ez fontos kérdés, mert az árváltozások olyanok, mint a közlekedési lámpa változásai: információt adnak az emberek számára, hogy többet, vagy kevesebbet vegyenek az adott áruból, takarítsanak meg, vagy költsenek, maradjanak az adott munkahelyükön, vagy váltsanak munkát. Ha az árak, mint közlekedési lámpák könnyedén változnak, akkor a gazdaság erőforrásait simán át

lehet csoportosítani. Ha az árak befagynak, a gazdaság is megdermed.

Különösen, ha sem az árak, sem a bérek nem eshetnek könnyen.

Az újabb elemzések azt mutatják, hogy az árváltozásokra erős hatással vannak a különböző árkedvezmények és a vásárlást segítő támogatások. Az árleszállítások néhány termék esetében gyakoribbak, mint másoknál, például a ruháknál az árváltozások 87 %-át az árleszállítás okozza, a bútoroknál ugyanez 77 % és a tartós élelmiszereknél 58 %. A szolgáltatásoknál és a közüzemi szolgáltatásoknál azonban ilyen hatás gyakorlatilag nincs: mikor ajánlott ügyvéded utoljára árkedvezményt? Elemzések szerint, ha magas az infláció, akkor az üzletek gyakrabban emelnek árat, mintha kicsit csökken az infláció.

Az Európai Központi Bank elmúlt három éves időszakra adott felmérése szerint az euró-zónában az árak kevésbé gyakran változnak,

mint az amerikai gazdaságban. Azt találták, hogy a kiskereskedelmi árak csak négy, vagy öt negyedévente változnak: ez nem túl gyakori. Az árleszállításoknak is kisebb a hatása, mint Amerikában. Ez megfelel annak az általános véleménynek, hogy az euró-zóna kevésbé rugalmas, mint az amerikai gazdaság. Európa azonban egyáltalában nem egy megdermedt gazdaság: az árváltozások több, mint 40 %-a árcsökkenés volt, ami azonos az amerikai adattal. Az árváltozások Európában ritkábbak, mint Amerikában, de nagyok, akár felfelé, vagy lefelé: az átlagos árváltozás 8 % volt az áremelkedéseknél és 10 % az árcsökkenésnél, míg a fogyasztói árindex csupán 2 % volt.

Az Atlanti-óceán mindkét partján óriási különbség mutatkozik abban, hogy milyen árak, milyen gyakran változnak. Íratlan szabály, hogy minél nagyobb az adott áruban a nyersanyagok aránya, annál gyakrabban változik az árak: az üzemanyagok ára minden hat hónapból öt hónapban változott az euró-zónában és az amerikai gazdaságban egyaránt. A

friss élelmiszerek ára sokkal gyakrabban változott, mint a tartós élelmiszerek ára. A szolgáltatások ára ritkábban változott, mint a termékek ára.

Ez azért is lehet, mert a szolgáltatásokban több az élómunka, mint a nyersanyag, és a bérek kisebb gyakorisággal változnak, lefele semmiképpen nem gyakran, mint más árak.

Ez különösen igaz Európában, ahol a munkaerőpiacok és szolgáltatások erősebb állami szabályozás alatt állnak. Európában csak a szolgáltatások árának 6 %-a változik havonta, Amerikában ez 20 %. Amerikában az utazással kapcsolatos árak 44 %-a változik gyakran és más szolgáltatások esetében ez 9 %.

Az európai közgazdászok ma azt mondják, hogy az infláció egyre kevésbé veszély, ahogy a jegybank egyre jobban koncentrálna az árstabilitásra és képes arra is, hogy az inflációs várakozásokat alacsonyan tartsa. Az Atlanti-óceán mindkét partján erősödhet a jegybankelnökök önbizalma, hogy képesek az inflációt kordában tartani. Az újabb kutatások tehát azt mutatják, hogy a fogyasztói

árak meglehetősen gyakran változnak az Atlanti-óceán mindkét

oldalán, de ez egyre kevésbé izgatja a jegybankokat.

Lapszél: ha a magyar gazdaságban meglódul az infláció, akkor a vállalkozók is gyakrabban emelnek árat, ha csökken kevesebben és kisebb gyakorisággal emelnek. A felmérésből az következik, hogy 2007-ben többen és többször emelnek majd árat, ez minden bizonnyal beépül majd a vállalkozók és a vásárlók árakkal kapcsolatos várakozásaiba. Phillips ezért kapott közgazdasági Nobel-díjat, mi ezért leszünk majd bajban, amikor a felszökött inflációt szeretnénk leszorítani. A Phillips görbe sem segít, mert nem igaz a tétel: a magasabb infláció nem eredményez alacsonyabb munkanélküliséget, hanem pont fordítva: az infláció megugrása és a munkanélküliség egyszerre jelentkezik, ráadásul mindkettő makacs természetű, könnyű elereszteni, nehéz visszafogni.

Minimálbér: más, mint gondolták

A magasabb minimálbér nem ellensége a munkahelyeknek, de a szegényeket sem segíti. Az amerikai kongresszusi választások egyik központi témája volt a magasabb minimálbér. A demokraták emelni akarják a szövetségi minimálbért a mai 5,15 dolláros óraberről 7,25 dolláros órabérre. Hat államban az állam által meghatározott minimumbérek emeléséről is döntenek.

Az amerikai választók erőteljesen támogatták a minimálbér (mind a központi, mind az állami) növelését. A közvélemény kutatások szerint a válaszadók 85%-a egyetért a minimálbér-emeléssel. Sőt a megkérdezettek fele azt mondta, hogy valószínűleg arra szavaz, aki támogatja a minimál-béremelést. Az egyik,

demokratához közel álló kutatóintézet egy olyan levelet publikált a minimálbér-emelés melletti érv-ként, amelyet 650 közgazdász, közöttük öt Nobel-díjas írt alá.

A szövetségi központi minimálbért legutóbb 1997-ben emelték, reálértéke azóta drámaian csökkent. 2006 végén reálértéke kisebb, mint 1951-ben volt. A közgazdászok levelükben azt mondják, hogy a minimálbér mérsékelt emelkedése szinte egyáltalában nem hat majd a munkanélküliség növekedésére, valójában a szegénység elleni küzdelmet segíti. De így van-e?

Valóban, a közgazdászok már nem aggódnak amiatt, hogy a minimálbér mérsékelt emelkedése

munkahelyeket szüntet meg, de kételkednek abban, hogy jó eszköz a szegénység elleni harcban. Ha emelkedik a legkevésbé képzett munkaerő foglalkoztatásának az ára (minimálbér), akkor a munkaadók kereslete csökken e munkaerő iránt: eddig mindenkinek ez volt a véleménye. Az 1990-es években azonban a gyorséttermi hálózatok elemzése alapján több közgazdász arra a megállapításra jutott, hogy ezekben az éttermekben a minimálbér emelése után nőtt a foglalkoztatás. A közgazdászok tehát éppen ellenkező következtetésre jutottak, mint amit vártak.

A mai közmegegyezés, ha van ilyen, mintha az lenne, hogy a minimálbérek emelésének kevés negatív hatása van. A megmaradó kételkedők azt mondják, hogy a minimálbér emelése után a munkaadók kevesebbet költenek képzésre, mert a munkaerő költség emelkedik. Azt is mondják, hogy többen hagyják ott az iskolákat, mert képzettség nélkül is jobban lehet keresni, továbbá a 20-as éveik végén lévő munkavállalók kevesebbet keresnek, ha magasabb minimálbérekkel áll szemben a

saját fizetésük, mint a tinédzserek. Mások cáfolják e kétkedéseket.

Amiben azonban - úgy tűnik - mindenki egyetért az az, hogy a magasabb minimálbér nem segíti a szegényeket. Ez persze azért is van, mert a szegények nem nyernek a magasabb minimálbérrel, hiszen nincs munkájuk. A másik ok az, hogy sokan, akik minimálbéren vannak, valójában nem szegények. A jelenlegi amerikai munkaerő állomány 5 %-a, tehát 6,6 millió ember nyer közvetlenül a minimálbéremeléssel, akik közül 30 % tinédzser és sokan közülük olyan családból jönnek, akik egyáltalán nem szegények. A minimálbér-emeléssel egyetértők azonban erre azt válaszolják, hogy közvetlenül nem, de közvetetten a „tovább csurgó” hatásokon keresztül sokkal többen nyernek a minimálbéremeléssel, mert a többi bér is emelkedik: a minimálbér alulról nyomja felfelé a béreket.

Az 1990-es évtizedben végzett vizsgálatok többsége azt mutatja, hogy az akkori minimálbér emelések segítették a szegénység csökkentését, igaz, hogy csak szerény mértékben. Mások más eredményre jutnak, és azt

mondják, hogy azért nőtt kissé a szegény családok száma, mert a szegény munkavállalók aránytalanul többen veszítették el munkájukat, míg a tehetős családból jövők magasabb minimálbért kaptak.

Most azt mondják, hogy van jobb eszköz a szegénység elleni harcban: a bérre eső adókedvezmény (EITC). Ez egy olyan adókedvezmény, ami gyakorlatilag negatív személyi jövedelemadót jelent.

Lapszél: látható, hogy a minimálberek emelése körül Amerikában sincs egyetértés. Nálunk sem volt, amikor 1998-2002 között 250%-kal emelte a kormány a minimálbér szintjét. Valószínűleg 2002-ben már túl sok volt az emelés, de a munkanélküliséget semmiképpen nem növelte, mert a gazdaság lendülete piacgazdasági történelmi mélypontra, 5,7%-ra csökkentette a munkanélküliségi rátát.

Műhely

Lapunk rendre közöl nagyobb lélegzetű elemzéseket, amelyek mögött komoly kutatások is állnak. Ezek mellékletként önállóan is megállnák a helyüket, és számunkra is sok izgalmas tanulsággal szolgálnak. Most a globális tehetség vadászatról közölt tanulmány legfontosabb téziseit összegezzük, kiegészítve a „Lapszél” magyar nézőpontjával.

Csata az agyakért

A tehetség mai világunk legjobban keresett árucikke. Hiánya komoly gondokat okoz. A Harvard Egyetemen 1943-ban elmondott beszédében Winston Churchill megjegyezte, hogy „a jövő birodalmi az elme birodalmi lesznek”. Hozzátehetette volna, hogy a jövőben a tehetségeket ütköznek majd meg. Az is biztos, hogy a természeti erőforrásokért folyó küzdelem még ma is folyik, de az agyakért folyó küzdelem országok és cégek között már mellé lépett. A tehetségért folyó háború a high-tech cégeknél a legerősebb. Itt lépett be egy agresszív új szuperhatalom: a Google. A cég egy olyan döbbenetes gépezetet állított fel, amely mindenkinek segít, hogy megtalálja azt, amire szüksége van.

A vezető emberi erőforrás kutatók háromnegyede mondja azt, hogy a tehetségek megszerzése és megtartása a siker legelső feltétele. A felső vezetők 62 %-a aggódik, mert cégeiknél hiányoznak a tehetségek. Egy friss felmérés 4000 humán erőforrás vezető véleményét kérdezte meg 30 vállalatnál, akik szerint a frissen felvettek átlagos minősége 10%-kal romlott 2004 óta, és az üres munkahely betöltésének ideje 37 napról 51 napra nőtt. A vezetők egyharmada mondta azt, hogy átlag alatti embert kellett fölvenniük csak azért, hogy gyorsan betöltsék az üres munkahelyet. Az újonnan felvettek közül minden háromból egyet már megkeresett egy másik cég: el akarták szippantani.

A tehetségből nem lehet elég. A leggyorsabb növekedést mutató piacokon, illetve ahol a legtöbb specializált szakértelmet igénylik, az ott működő cégek 80 %-a jelezte, hogy hiány van tehetségekben. Persze az sem mindig segít, ha sok a segítség: az Enron valójában mindent úgy tett, ahogy a McKinsey tanácsadói mondták. A legjobbakat vonzotta a céghez, hatalmas jutalmakat adott a kiválóknak, és elbocsátotta a legrosszabbakat, a tehetséges fiatalokat gyorsabban léptette előre, mint ahogy az a gyakorlatuk alapján következett volna, és katasztrófa lett a vége.

A jó vezetéshez sokkal több kell, mint egyszerűen az, hogy a legjobbakat felvegye a cég. Együtt szükséges a gyakorlat és a tehetség, erős etikai szabályokra és belső ellenőrzésre van szükség.

A gazdaságban zajló strukturális változások még fontosabbá teszik a tehetséget. A változások közül talán a legjelentősebb a nem mérhető, de tehetség-intenzív vagyontárgyak bővülése. A nem mérhető vagyontárgyak között szerepel a képzett munkaerő, az újítások és know-how, ezek már az

amerikai részvényen jegyzett cégek piaci értékének felét teszik ki. Az 1980-as években az 500 legnagyobb amerikai cég nem mérhető vagyontárgyai a teljes piaci értéknek csupán 20 %-át adták, ma 70 %-át.

A McKinsey cég az amerikai munkahelyeket három csoportba osztja: átalakító munkahelyek, amelyek nyersanyagból végterméket állítanak elő, tranzakciós munkahelyek, amelyek automatizálhatók és a „csendes” munkahelyek, amelyek összetett együttműködést igényelnek, és a személyes értékelés magas szintjét követelik meg. Felmérésük szerint az elmúlt hat évben az amerikai munkahelyek körében a „csendes” munkahelyek száma 2,5-ször gyorsabban nőtt, mint a tranzakciós munkahelyek és háromszor gyorsabban, mint általában a foglalkoztatás. Ez a harmadik csoport ma az amerikai munkahelyek 40 %-át adja, és az 1998-tól létrejött új munkahelyek 70 %-át hozta. Ami Amerikában megtörténik, az a fejlődő országokban is lezajlik, ahogy egyre gazdagabbá válnak.

Óriási változást hoz a munkaerő öregedése. Az 500 legnagyobb amerikai cég felső vezetőinek felét veszíti el a következő öt évben. Az állami és közszféra munkahelyei körében még nagyobb lesz a nyugdíjba vonulás miatt kieső vezetők száma. Ez azt jelenti, hogy mind a legnagyobb cégek, mind az államigazgatás és közszféra egyre nagyobb harcot vív majd a fiatal tehetségekért. Közben a munkahelyek iránti hűség gyengül. Egy 2003-as felmérés azt mutatja, hogy a munkavállalók 83 %-a kifejezetten keresi új munkahelyét, miközben egy adott cégnél alkalmazásban áll. Ez a 2003-as recesszió környezetében azt jelenti, hogy az alkalmazásban állók döntő többsége csak arra vár, hogy kicsit jobb legyen a gazdaság: rögtön tovább áll jobb munkahelyre.

A tehetségekért folyó vadászat globálissá vált. A multinacionális cégek belső szolgáltatásaik egy részét, könyvelésüket és információs technológiai egységüket a fejlődő világba, különösen Indiába és Kínába telepítették át. Sőt, mostanában már a jobb munkahelyeket is kiszervezik, mert a

fejlődő világban helyben már magas szintű tudást kapnak, ezzel a fejlődő világba exportálják a tehetségek hiányát. Vannak országok, amelyek lazítják a bevándorlási törvényeket annak érdekében, hogy magasan képzett és motivált embereket kapjanak. A legtöbben kiváló egyetemeiket használják arra, hogy a tehetségeket mágnesként vonzzák. Közben India és Kína mindent megtesz azért, hogy visszahozza a külföldre tanulás, vagy munka céljából távozott tehetséges embereket. A szingapúri kormánynak például külön nemzetközi tehetség osztálya van.

Jó lenne, ha a tehetség egyenlően oszlana meg a különböző nemzetek, társadalmi osztályok és nemek között, de nem így van. Mi történik például akkor, ha tehetséges nyugati munkásoknak kell versenyezniük olyan okos indiai munkások millióival, akik bérük töredékéért végzik ugyanazt a munkát? A tehetségekért folyó háború bizony komolyan kell venni.

Lapszél: megérkeztünk a siker titkos forrásához. Magyarország még nem áll rosszul a tehetségekért folyó globális küzdelemben, mert még nem indultak el tömegesen a magyar tehetségek külföldre, és sokan hajlandóak hazajönni azok közül, akik külföldön tanulnak, vagy dolgoznak. De ez már nem sokáig marad így. A sok rossz hír, a megszorítások, az ingatlanpiac befagyása, a valutaárfolyam bizonytalansága, az oktatási rendszer öngóljai, a diplomások növekvő munkanélkülisége és a társadalom általános rossz hangulata tömeges változást érlel a tehetségek körében. Ha általánossá válik a magyar tehetségek körében, hogy nem érdemes itthon maradni, vagy hazatérni, akkor bezáródhat a magyar gazdaság és társadalom európai és globális felzárkózása. Korunk legfontosabb, bár rejtett háborúja a tehetségek megszerzéséért és megtartásáért folyó háború: **még nem veszítettük el, de sokkal rosszabbul állunk, mint gondolnánk.**

Források-1

The Economist

Globális trendek

September 16th 2006, October 21th 2006, November 18th 2006, November 25th 2006, November 11th 2006, September 23th 2006, November 18th 2006, November 4th 2006, October 28th 2006,

Helyünk a világban: magyar rangsorok

November 18th 2006, September 30th 2006, October 14th 2006, September 30th 2006, September 23th 2006, November 11th 2006, September 16th 2006, September 9th 2006,

EU-trendek

September 30th 2006, October 7th 2006, September 16th 2006, October 14th 2006, November 4th 2006, November 11th 2006,

Közgazdaság: elmélet és gyakorlat

September 30th 2006, October 14th 2006, October 28th 2006, November 11th 2006, A survey of talent/ October 7th 2006,

Források-2

- Economist Intelligence Unit,
- German Marshall Fund, IFO (München),
- Bertelsmann Foundation, National Center for Policy Analysis (Dallas),
- The World Institute for Development Economics Research,
- WIDER (Helsinki), Institute for International Economics (Washington),
- Centre for European Reform (London),
- Brookings Institution,
- Heritage Foundation, Breugel (Brüsszel),
- Economic Policy Institute (USA).